د.سەروەر عەبدولرەحمان عومەر

بۆ ئەوەی
مێژوو دووبارە نەبێتەوە

هەواڵنامەی کتێب

لەژێر رۆشنایی هۆکارەکانی هەرەسی شۆڕشی ئەیلولدا
پرسیار گەلێك لە سەرکردایەتی یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان

٢٠٠٨

بۆ ئەوەی مێژوو دووبارە نەبێتەوە

لەژێر ڕۆشنایی هۆکارەکانی هەرەسی شۆڕشی ئەیلولدا

پرسیار گەلێك لە سەرکردایەتی یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان

هەواڵنامەی کتێب

د.سەروەر عەبدولرەحمان عومەر

مامۆستا لە بەشی مێژوو

کۆلیجی زانستە مرۆڤایەتیەکانی زانکۆی سلێمانی

سلێمانی ـــــــــــــــــــــــــــــــ ٢٠٠٨

* بۆ ئەوەی مێژوو دووبارە نەبێتەوە
لەژێر رۆشنایی هۆکارەکانی هەرەسی شۆڕشی ئەیلولدا پرسیارگەلێك لە سەرکردایەتی یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان
* نووسینی: د.سەروەر عەبدولرەحمان عومەر
٠٧٧٠١٥٦٤٥٧٦
٠٧٥٠١١٢٨٠٤٠
Sarwary٧٤@yahoo.com
* ٢٠٠٨ -سلێمانی
* تیراژ: ٥٠٠ دانە

هەواڵنامەی کتێب

پێشەکی

بزوتنەوەی رزگاریخوازی کوردی لە کوردستانی عیراقدا لە مێژووی خۆیدا بەگەلێك قۆناغی هەڵکشان و داکشاندا چووە، گەلێ سەروەریی گەورەی تۆمار کردووەو چەندان شکستیشی رووبەڕوو بووەتەوە، یەکێ لەو شۆڕشە گەورانە شۆڕشی ئەیلول بوو، بەلام دووای خەباتێکی بێوچان، دووای چواردەساڵ تێکۆشان، بە شێوەیەکی تراژیدیانە کۆتایی پێهات. هەرەسی ئەم شۆڕشە لەسەرجەم لایەنەکانی سیاسی، سەربازی، ئابوری، کۆمەلایەتی و دەروونییەوە کاریگەری زۆر خراپی لەسەر کۆمەڵی کوردەواری بەجێهێشت. لەو ڕۆژە تاریك و نوتەکەدا، لەو سەردەمەی زاڵی رژێمی بەعس و شکستەی گەلی کوردا، لەسەر دەستی کۆمەڵێك تێکۆشەری ماندوو نەناس، یەکێتیی نیشتیمانی کوردستان درووست بوو و چووە کۆڕی خەباتەوە. کە لەماوەی تەمەنی خۆیدا توانی گەلێ سەروەری گەورە تۆمار بکات، بە دەیان هەزار قوربانی دا، دەسکەوتی مەزنی بۆ گەلی کورد وەدەستخست، دەست پێکردنەوەی شۆڕش، هێنانەکایەی ئەزمونێکی تازەی خەبات لە کوردستاندا، رۆڵی لە ڕاپەڕینی ئازاری ١٩٩١ دا، هێنانەکایەی پەرلەمان و حکومەتی کوردستان، چەسپاندنی سیستەمی فیدرالی و دەیان دەسکەوتی تر، هەر لەسایەی خوێنی شەهیدان و تێکۆشانی ئەم حیزبە تێکۆشەرە هەڤاڵ مام جەلالی سکرتێری بوو بە سەرۆك

کۆمـاری عـیراق، بـەڵام بەداخـەوە لـەم دواییانـەدا لەسـەرجەم لایەنەکانی ئیداری و ڕێکخستن و سەربازیەوە (ی.ن.ك) لەنێوخۆیدا ڕووبەڕووی قەیرانێکی گەورە بووەتەوە، گەیشتۆتە ئاستێك کەوا دەوڵەتـە ناوچـەییەکان و حزبـەکانی تـریش دەسـت بخەنـە کاروبارەکانیەوەو گرەو لەسەر لێك هەڵوەشانەوەو لەبەریەکترازانی بکـەن. لەبەرامبـەر ئەمـەدا کۆمـەلانی خـەڵکی کوردسـتان پەرۆشـی چارەسـازییەکن بـۆی، بەخەڵکـە یەکییـەتی و غـەیرە یەکییەتیەکەشـیەوە، تەنانـەت بەشـێکی زۆری تێکۆشـەرانی پارچـەکانی تـری کوردسـتانیش خوازیـاری ئـەوەن (ی.ن.ك) لـەو قەیرانـە دەربازبێـت. چونکە ئەگـەر (ی.ن.ك) لەسـەر ئـەم ڕەوشـەی بـەردەوام بێـت نـەك هـەر چارەنوسـێکی نادیـار چـاوەڕێی دەکـات، بـەڵکو چارەنوسـی هـەموو میللـەتی کـورد ڕووبـەڕووی مەترسـی دەبێتەوە.

ئـەم تویژینەوەیـەی بەردەسـتتان وەك هەسـت کردنێـك بـە لێپرسـراوییێتیەکی مێـژوویی نوسـراوە، ئێمـەی کـورد لەخـەباتی سیاسیماندا هـەرگیز پەنـدمان لـە مێـژوو وەرنـەگرتووە، لـەم چـەند لاپەڕەیـەدا بـەراوردێکی مێـژوویی ئـەو ڕابردووەمـان خسـتۆتە ڕوو، لەو فاکتەرانە دوواوین کە بوونە مایەی هەرەسهێنانی شۆڕشێکی چواردەسـاڵەی میللـەتێکی سـتەمدیدەی وەکـو کـورد بەدەسـت سیاسـەتی هەڵـەی سـەرکردایەتیەکی بێدەسـەلاتی تەسـکبینی نەشـارەزا لەسیاسـەتی دەولی و ناوچـەیی و بێمنـەت لـە میللەتەکـەی

خۆی. ئەگەر سەیرێكی رەوشی ئەمڕۆی (ی.ن.ك) بكەین ئەوا گەلێ پرسیارمان لا دروست دەبێت و پێمان وایە ئەگەر ئەم رەوشە بەردەوام بێت ئەوا چارەنوسی ئێمەش لە چارەنوسی نەوەی پێشوو باشتر نابێت.

مەبەست لە نوسینی ئەم بابەتەدا ئامۆژگاری كردنی هیچ كەسێك نیە، هیچ شتێكی تازەشمان نەووتووە كە لەمەوپێش نەوترابێت، چونكە دڵنیام سەركردایەتی (ی.ن.ك) ئەو راستیانە زۆر لە ئێمە باشترو زیاتریش دەزانن، بەلام ئێمە ویستوومانە تەنها وەبیریان بخەینەوە. بۆئەوەی تەفسیری خراپیش بۆ كارەكەمان نەكرێت، ئەم نوسینەمان بەشێوەیەكی بەربلاو چاپ نەكردووەو نەمان خستۆتە بازاڕەوە، بەڵكو بەشێوەیەكی سنوردار (تداول محدود) بلاومان كردۆتەوە، ناوی كەسمان نەزڕاندووە، هەروەها هەوڵمانداوە ناوی هیچ كەسێك لە بەرپرسەكانی (ی.ن.ك) نەهێنین و تەنها بەشێوەی پرسیار بابەتەكەمان خستۆتە ڕوو. چونكە پێمان وایە ئۆباڵی ئەم بارودۆخە سەرجەم ئەندامان و كادرانی یەكێتی لێی بەرپرسیارن، لەئەندامێكی سادەی خوارەوە تا جەنابی سكرتێری گشتی، بەلام هەركەسەو بەقەد خۆی.

هیوادارم ئەم بابەتەم وەك هەوڵێكی دڵسۆزانە وەربگیرێت نەك هیچ مەبەستێكی تر. چونكە وەك مامۆستایەكی زانكۆو پسپۆر لەبواری مێژوودا، هەروەها وەك كادیرێكی (ی.ن.ك)، دوور لە هەر

مەبەستێکی تر، بەئەرکی سەرشانی خۆم زانی وەك لێپرسراوییەتیەکی مێژوویی ئەم چەند لاپەڕەیە بنوسم.

هیوادارم هیچکام لەو پرسیارانەی کردوومانە، لەو شكو گومانانەی هەمانە، راست نەبن و بارودۆخی یەکێتی ئەوەندە باش بێت من هەڵە بم لە نوسینەکەمدا.

بەهیوای هەستکردنی زیاتر بە مەسئولییەت.

بەهیوای فەراهەم بوونی گیانی لێبوردەیی.

بەهیوای وەلانانی بەرژەوەندییە شەخسیەکان لەلایەن سەرکردایەتی (ی.ن.ك)ەوە.

بەهیوای چاککردنی بارودۆخی (ی.ن.ك).

هەولنامەی کتێب

د.سەروەر عەبدولرەحمان عومەر

تشرینی دووەمی ٢٠٠٨

سلێمانی

هەڵسەنگاندنێکی شۆڕشی ئەیلول

شۆڕشی ئەیلول لەساڵی١٩٦١ دا لەبارودۆخێکی ناوچەیی و نێو دەوڵەتی دیاریکراو، لەئەنجامی زوڵم و ستەم و چەوساندنەوەی نەتەوەیی و کۆمەلایەتی دەیان ساڵ دا، بەشێوەیەکی تراژیدی لەچیاکانی کوردستان مەشخەڵی بەرز بۆوە و گەیشتە هەموو ناوچەکانی باشوری کوردستان.

ئەم شۆڕشە وەلأمدانەوەیەکی مێژوویی بوو بەرامبەر بەسیاسەتی سەرکوت کەرانەی حکومەتی قاسم. ئەنجامی پاشگەز بوونەوەی حکومەتی عیراق بوو لەبەڵێنەکانی بۆ چارەسەرکردنی کێشەی نەتەوایەتی کوردستان لە چوارچێوەی ژیانی دیموکراتی و ئاشتیدا.

تراژیدیای شۆڕشی ئەیلول وێنەیەکی ئەوەندە سامناك و دڵتەزێنە کەڕوداوەکانی سەرنجی گەلێ لەرۆژنامەنوسانی راکێشا تا ریپۆرتاژ و کتێبی لەسەر بنوسن، سەرنجی زۆر لەپارت و رێکخراوی دنیای راکێشابوو تاکو پشتیوانی لێ بکەن و هاوکاری بکەن. سەرنجی هەندێ ولاتانی جیهانی راکێشابوو لەکۆڕو کۆنفرانس و کۆبوونەوە نێودەوڵەتی یەکاندا بەسۆزەوە باسی لێ بکەن. جگە لەمانەش هەزاران گەنج و لاوی کورد بوونە قوربانی ئەوڕاپەڕینە چەکدارییە، هەزاران دێهات سوتان و لەگەڵ زەوی دا یەکسان کران. تێکڕا گەلی کورد لەهەموو پارچەکانی نیشتیمانەکەیدا پشتیوانیان لێ کرد و بەهیوای دوا رۆژێکی سەرکەوتووانەوە دەیانڕوانیە ئەنجامەکەی.

دوای ڕێکەوتننامەی ١١ی ئازای ١٩٧٠,و چوار ساڵ بارودۆخی نەشەڕ نەئاشتی لەکوردستاندا, لەئەنجامی مل نەدانی حکومەتی عێراق بۆ مافەکانی کوردو داننەنان پێیاندا لەنیسانی (١٩٧٤)ەوە شەڕ بەگەرمی لەکوردستاندا دەستی پێکردەوە. نزیکەی هەموو کوردی باشور لەژێر ئالاّی بارزانیدا کۆبوونەوەودژی ڕژێمی بەعس وەستان, جگە لە (هەرێمی کوردستانی حزبی شیوعی عێراق)* و ژمارەیەکی کەمی کورد نەبێت, کەسێکی ئەوتۆ هاوکاری بەعسی نەکرد, شەڕی ئەمجارە لەچاو قۆناغەکانی پێشوودا لە هەمووکات گەرمترو سەخت تر بوو. پشتیوانی کوردیش لەشۆڕشەکەدا لەچاو قۆناغەکانی پێشووتردا لەهەموو کات فراوانتر بوو. سەدان هەزار کەس چوونە ناو ریزی شۆڕشەکەوە, لەوانە بەسەدان ئەفسەر, مامۆستای زانکۆو قوتابخانەکانی ناوەندیو سەرەتایی, پزیشك, ئەندازیار, پارێزەرو.. هتد, تۆپخانەی قورسی ئێرانو شارەزاکانی بۆ پاڵپشتی کورد بەشداربوون. [1] دەتوانین بڵێین شەڕی ١٩٧٤-١٩٧٥ لەنێوان حکومەتی

---

* حزبی شیوعی عیراق ئەوکاتە لەبەرەدابوو لەگەڵ بەعسدا هاوبەشی حوکم بوو، چەکدارەکانی لەپاڵ سوپای عیراقدا دژی شۆڕشی کورد شەڕیان دەکرد. وەلە رۆژنامەکانیشیاندا (طريق الشعب، فكر الجديد، بيری نوێ)دا سەر کردایەتی شۆڕشیان بە داروودەستەی ئیمپریالیزم و کۆنەپەرست دادەناو بە (جيب العميل)ناویان دەبردن، ستایشی حزبی بەعس و دەسکەوتەکانیان دەکرد و پیێ یان وابوو حزبی بەعس عیراق بەرەو سۆسیالیزم دەبات.

[1] نەوشیروان مستەفا ئەمین: لەکەناری دانوبەوە بۆ خڕی ناوزەنگ, دیوی ناوەوەی ڕووداوەکانی کوردستانی عێراق ١٩٧٥-١٩٧٨. چ٢, ١٩٩٧, سلێمانی, چاپخانەی

عێراق و شۆڕشی کوردستاندا, کەوتە سنورێکی ئەوەندە فراوانەوە کە بوو بەشەڕی میللەتی کوردو حکومەتی عێراق. ئەمە راستییەکەو دەسەلاتدارانی عێراقیش نەیانتوانی خۆیان لەئاستی دا لادەن. ئەوەتا (سەدام حسین) بە بۆنەی هەڵوەشاندنەوەی پەیماننامەی جەزائیر لە ۱۷ی ئەیلولی ۱۹۸۰دا بەم جۆرە دانی پێ دادەنێ: "جەنگە کە گران و سەخت بوو, هێزی چەکدار زیاتر لە (۱٦) هەزار پێکراوی لەنێوان شەهیدو برینداردا لەدەست چوو, سەرجەمی پێکراوەکان لەجەنگدا لەنێوان سەربازو هاووڵاتی دا نزیکەی (٦٠) هەزار پێکراو بوو لەنێوان شەهیدو کوژراو و برینداردا...". (۲)

لەشوێنێکی تردا (سەدام حسین) سەبارەت بەخراپی بارودۆخی دەوڵەتی عێراق کە بەهۆی شۆڕشی کوردستانەوە تووشی هاتبوو دەڵێت: "کار گەیشتبووە پلەیەکی ترسناک, کاتێک پێداویستییە بنچینەییەکانمان, بەتایبەتی چەکی یەکلاکەرەوەمان بەرەو کەمی دەچوو.. جبەخانەی تۆپی قورسمان لەتەواوبوون دابوو, لەبۆمبا قورسەکانی چەکی ئاسمانی تەنیا سێ دانەمان مابوو". (۳)

زانکۆی سلێمانی, ل۲۰؛ مارتن ڤان برۆنەسن:ئاغا و شێخ و دەوڵەت، کوردۆ وەری گێڕاوە، ب۱، چ۲، سلێمانی، ل٥٨

(۲) حزبی بەعسی عەرەبی سۆسیالست: راپۆرتی ناوەندی نۆیەم کۆنگرەی هەرێمانە, حوزەیرانی ۱۹۸۲، بغداد، ۱۹۸۳، ل۷۷

(۳) مؤسسة الدرسات والابحاث:الصراع العربی الفارسی: ۱۹۸۱, باریس, ل۱۲۰؛ سعد البزاز:الاكراد فی المسألة العراقیة، ۱۹۹٦، عمان، ل٤۳

ئەمـە دوا کـارتی بەعسـیەکان بـوو لـەڕووی گرتنەبـەری تەقـەلای سیاسـیو دبلۆماسـیانە بـۆ لـەباربردنی شۆڕشـی کـورد. لەڕێکـەوتی ٦ی ئـازاری ١٩٧٥ دا ڕێکەوتننامـەی جـەزائیر لەشـاری (الجـزائیر)دا لـەنێوان (صـدام حسـین)و (شـای ئێـران)دا مـۆرکرا. (٤) کـە ئـەوەش بـوو بـەهۆی تێکشکانی شۆڕشی ئەیلولورزگاربوونی ڕژێمی بەعس لە لەناوچوون.

ڕاستە ڕێکەوتنی جەزائیر وەك هۆیەکی دەرەکی و فاکتەرێکی بابەتی کاریگـەربو. بـەڵام ئەگـەر هۆیـە ناوخۆییـەکانو فاکتـەرە خۆییەکـە بۆڕوخـانو هـەرەس هێنـانی شـۆڕش لـەبار نەبونایـە هـەرگیز ئاشـبەتاڵ نەدەبوو.

ئەو کاتەی بارزانی بڕیاری ئاشبەتاڵی دا, هەندێك لەسەرکردەکانو پێشمەرگەکان دژی ئاگربەست وەستانو ڕایانگەیاند کە:" ئێمە سیانزە ساڵە بۆ بەدەست هێنانی مافی ڕەوای خۆمان لەم شاخو داخە خەریکی شەڕو بەرپەرچدانەوەی هێرشی دوژمنین. ئێمە بی یارمەتی شای ئێران تـا دوا هەناسـەی ژیانمـان درێـژە بـە شـەڕ دەدەیـن". (٥) لەوانـە: (عـەلی عەسکەری) داوای دەکرد لەسەر بەرەنگاربوونەوە بەردەوام بێو سوربوو

(٤) عیسـی پـژمان: نهێنـی بەسـتنیپەیمانی١٩٧٥ی ئـەلجزائیر لـە ئەرشـیفی تـەواونهێنی سـاواك، وەرگێڕان:ناسـرئیبراهیمی سـوئید,١٩٩٧,ل٩٠؛ منوچـهر پارسادۆست: ناکۆکی ئیران–عێراق, وەرگێڕانی محسن علی ١٩٩٥, سلێمانی,ل٥٢؛ جەمال نەبەز:ئێستەو پاشەڕۆژی نەتەوەی کورد لەبەرگری ئاگری جەنگی عێراق وئێراندا, ستۆکهۆڵم,١٩٨٩,ل ١٦.

(٥) عیسا پژمان: نهێنی یەکانی بەستنی پەیمانی ١٩٧٥ی ئەلجەزائیر–ل٩٢

لەسـەر ئـەوەی چـەك دانـەنێن. [٦] هـەروەها (ئەسـعەد خۆشـەوی) كـە فەرماندەیەكی لەشكری پێشمەرگەبوو وەڵامی بروسكەی بارزانی دایەوە كە ئەگەر بڕیاری خۆڕاگرتن بدات ئەوان دەتوانن بۆ ماوەی دوو ساڵ شەڕبكەن, چونكە تا دوو ساڵ چەكو خواردنیان هەیە. بەڵام بارزانی بروسكەیەكی تری بۆ لێدان كە لەگەڵ كەس و كاریان خۆیان بگەیەننە حاجی ئۆمەران. [٧]

لەشـەوی ١٨-١٩٧٥/٣/١٩ فەرمانـدە سـەربازیەكان لەگـەڵ بـارزانی كۆبوونـەوەو داوایـان لـەبارزانی كـردووە كـە بمێنێتـەوەو شـەڕی پـارتی زانـی درێـژە پـی بـدەن و ئـەو لـە شـوێنێكی ئاسایشـدا دابنیشـێ. بـەڵام بارزانی رازی نابێت و رەشبینی خۆی دەردەبڕێ لەبارودۆخەكەو دەڵـێ هیچ رێگا چارەیەك نیە. جگە لەوەی هەر كەسێك دەیەوێ بگەڕێتەوە عێراق بەخشین هەیە. ئەو كەسەش كە ناگەڕێتەوە عێراق ئەوا بابێتە ئێران و دابنیشێت. [٨]

(سەیدا ساڵح یوسفی)ئەندامی مەكتەبی سیاسی بیروڕای بەرامبەر بەشۆڕش بەم جۆرەبوو: "من رام وابوو كە شۆڕش بەردەوام بێ و پێمان دەكرێ شەڕبكەین بۆ ئەوەی بتوانین لەنزیكترین دەرفەتدا, لەپێگەی

---

[٦] حسین محەمەد عەزیز: خولانەوە لەبازنەی بۆشدا, دەقی چاوپێكەوتن لەگەڵ جرجیس فتح الله چاپی یەكەم, ١٩٩٧, سوید, ل١١٢.

[٧] كریس كوچیرا: مێژووی كورد لەسەدی ١٩و ٢٠دا, ل٥٠٦

[٨] حەمەی فەرەج هەڵەبجەیی: لەشنرویەوە بۆستۆكهۆڵم, چەند لاپەڕەیەك لە بیرەوەریەكانم لەشۆڕشی ئەیلول و شۆڕشی نوێی گەلی كوردستاندا، سلێمانی, ٢٠٠٠ , ل١٥٥-١٥٦.

بەهێزی یەوە وتو وێژ لەگەڵ حکومەتدا بکەین.. و خەباتی دبلۆماسی زیاتر پەرە پێ بدەین لەگەڵیدا. بەڵام کەسێکیان گوێیان لەو بۆچوون و پێشنیارەم نە گرت...".[9] هەروەها لەکۆبوونەوەی ١٩٧٥/٣/١٨ دا سەیدا سالح یوسفی روی کردە بەشداربووان و وتی:"هەڤالان.. لەکاتێکدا کەپێویست نەبوو شەڕبکەین شەڕمان کرد... ئێستاش کەپێویستە لەسەرمان شەڕبکەین، پێمان دەڵێن شەڕوبەرەنگاری کردن لەبەرژەوەندی ئێمەدانیە..."[10]

سەرکردایەتی (کۆمەڵەی مارکسی لینینی کوردستان)یش (شیهابی شێخ نوری و ئارام) پێوەندیان بە (ئیدریس بارزانی)یەوە کردبوو و پێیان راگەیاندبوو کە رێکخراوێکی نهێنین و ئیمکانیاتی شارو شاخ ئەوەی هەیانە دەیخەنە ژێر دەسەڵاتی سەرکردایەتی شۆڕش بە مەبەستی بەرگری, بەڵام کەس گوێی لێ نەگرتن.[11]

هەروەها سەبارەت بەدرێژە پێدانی شۆڕش ئیبراهیم ئەحمەد دەڵێ: "کەبیستم شۆڕش خەریکە هەرەس دێنێ, گەڕامەوە, چومەلای بارزانی, پێم وت با لێژنەیەك دروست بکەین, ئێمە خۆمان هیچ ناکەین, با

---

[9] حسین عارف: بیرەوەری ساڵێك لەتەمەن ١٩٧٤/٣/٢٨بۆ ١٩٧٥/٣/٢٧ چ١, ١٩٩٩, سلێمانی, ل٢١٤-٢١٥.

[10] محمد رەنجاو:شەهید سەیدا صالح یوسفی...رابەرێکی نوێی تێکۆشان، رۆژنامەی کوردستانی نوێ, ژمارە(٤٢١)٢٥/٦/١٩٩٣.

[11] ئەرسەلان بایز: راگەیاندنی شۆڕش و بزوتنەوەی شیعری کوردی (١٩٧٥-١٩٩١)، ل٤٥؛ عومەری سەید عەلی: هەندێ لایەن و رەوتی مێژوویی و سەرەتایی دامەزراندنی ی. ن. ك، گۆڤاری رێبازی نوێ، ژمارە(١٩)، ل٤٤.

کۆمەڵێکی تازە ئەو کارە لەئەستۆی خۆیان بگرن.. ئەوانەی دەیانەوێ خەبات بکەن چەکەکانیان دەدەینێ. باخەباتی خۆیان بکەن "مەلا مستەفا پیشانی دا, کە ناتوانین شەڕبکەین و هیچمان پی ناکرێ. وەپێی وتم, ئەگەر شەڕبکەین, تۆ دەتوانی لەم شەڕەدا چی بکەی؟ وتم نازانم تەقەش بکەم, بەڵام لەلای تۆ دادەنیشم و مەخزەنت بۆ پڕ دەکەمەوە. پێم وت:.. دوژمن وازو ناگاتە لای تۆ, مەگەر بەسەر لاشەی دەهەزار پێشمەرگەدا هەنگاو هەڵێنێ. وتی برایم تازە لەدەستچوو, کەسمان لەگەڵ نیەو هیچ ئومێدم نەماوە.. ". (١٢)

جگە لەمانە هاوڕێیانی قیادەی مەرکەزی (حزبی شیوعی عێراق)* یش پێیان وابوو بەرگریی بکرێ, داوای یارمەتی چەك و پێداویستی تریان لەبارزانی کرد. ئەگەرچی بارزانی سەرەتا بەڵێنی دابین کردنی پێداویستیەکانی پێ دان. بەڵام دوایی هیچی بۆ نەکردن و پشتگوێی خستن. (١٣)

هەروەها هەردوو ڕێکخراوی (یەکیێتی قوتابیانی کوردستان)و (یەکێتی لاوانی کوردستان) کە ژمارەیەکی زۆریان لە لاوانی کورد بە دەورەوەبوو. بەگیانێکی پڕ لەحەماسەتەوە دژ بە بڕیاری ئاشبەتاڵ

---

(١٢) حسین محەمەد عەزیز: پێنج کاتژمێر لەگەڵ ئیبراهیم ئەحمەددا, چ١، ١٩٩٥, ستۆکهۆڵم, چاپخانەی باران, ل ٧٥-٧٦.

* قیادەی مەرکەزیی حزبی شیوعی عیراق، ئەوباڵەبوو کە لە (حشع) جیا بووبووەوەو لە بەرەی شۆڕش دابوو لەپاڵ (پ.د.ك)دا دژی ڕژێمی بەعس، ئەم باڵە (ابراهیم علاوی) سکرتێر یان بوو.

(١٣) حسین عارف: بیرەوەری ساڵێك لەتەمەن, ل٢١٦-٢١٧، ٢٢٣

وەستانەوەو داوای بەردەوامبوون لەسەر بەرگریو درێژەپێدانی شۆڕشیان دەکرد. (عادل موراد)ی سەرۆکی (ی. ق. ك) بڕیاری ئەوەی دابوو کە چەندین مەفرەزەی چەکداری جەنگاوەر لەقوتابیانیش دروست بکەنو شان بەشانی پێشمەرگە بەشداری شەڕ بکەن. [١٤]

(سەربەست بامەڕنی) لەیەکێتی لاوانەوە دەڵێ: "ڕۆژی ١٩٧٥/٣/١٩ وەفدێکمان ناردووە بۆ لای (مەکتەبی سیاسی) پارتیو پێیان ڕاگەیاندون کە ئەو بڕیارەی داویانە تاوانێکی زۆر گەورەیە دەرهەق بەکوردو شۆڕشەکەیو ئەوانیش داوای بەرگریو درێژەپێدانی شۆڕشیان کردووە". [١٥]

بەڵام ئەم هەوڵانەو دەیان هەوڵی تری لەم بابەتە لەدواتردا، هیچ شتێکی لەشوێن نەڕواوکەس گوێی پێ نەدا چونکە بارزانی سەرکردەی شۆڕش بڕیاری کۆتایی پێ هێنانی دابوو.

مام جەلال لەم بارەیەوە دەڵێت:" بەر لەهەرەس لەبەیروت (بریماکۆف)م بینی، زۆر هەوڵیدا من هەوڵ بدەم لەگەڵ بارزانی کە وازنەهێنێت و شۆڕشەکە بلاوە پێ نەکات. تەنانەت بەڵێنی پێدابن وتی ئەگەر ئێوە درێژە بەخەبات بدەن ئێمەی سۆڤیەت وەکو جاری جاران، وەکو شەستەکان یارمەتیتان دەدەین و وتی ئەوە تازە بۆتان دەرکەوت ئەمریکاو ئێران خیانەتیان لێ کردن، وتی فەرمووسەرکردایەتی کورد ئەوەندە هاوکاری ئێرانیان کرد، ئەوەندە هاوکاری ئەمریکای کرد، ئەوەندە هاوکاری دەوڵەتی تری کرد، فەرموو ئەوەتا پشتیان لێ کردن و

---

[١٤] هەمان سەرچاوە, ل٢٠٢

[١٥] هەمان سەرچاوە,ل٢١٢

ئێوەیـــان فرۆشـــت و واخەریکـــە دەربـــەدەربین. بۆیـــە ئێـــوە درێـــژە بەخەباتەکەتان بدەن و ئێمەش پشتیوانیتان لێ دەکەین. گوتیان لەدوو لاوە پشتیوانیتان لێ دەکەین. یەك: وەك جاری جاران یارمەتیتان دەدەین و دووەمیـان: فشـار دەخەینـە سـەر عـیراق. " مـام جـەلال دەڵێ: ئـەو هەوالأنـەم نـارد بـۆ سـەرکردایەتی شـۆڕش بەداخـەوە بـە جیـددی وەرنەگیرا.(١٦)

بـارزانی رۆڵـی یەکـەم و سـەرەکی لەشـۆڕش و بڕیـاری وازهێنـانی لەشۆڕشـدا هـەبوو. هـەروەك هـەرەس سـەلماندی کەسـەرجەم گـەلی کـورد چاوەڕوانی بڕیاری ئـەوبوو. بـەڵام بەتـەنهاش تـاوانی ئەوهەڵانـە خسـتنە ئەستۆی بارزانی کاری نابەجێیە. چونکە گشت دەستەی سەرکردایەتی لـــەوەدا بەشـــدارن. بێگومـــان بـــارزانی و کوڕەکـــانی لەســـەرووی هەمووانـــەوەن، ئنجـا مەکتـــەبی سیاســـی و ســـەرکردایەتی و دەزگـــەی (پاراستن).

لـەم بارەیـەوە مەسـعود بـارزانی پێـی وایـە" بـارزانی پـاش سـاڵی ١٩٧٠ مەسئول نـەبووە لـەزۆر هەڵـەی کـە کـراو زۆر شـتیش ئێمـەو مانان کـە لـە دەوری ئـەو بـووین لێ ی مەسـئولین ... و هـەموو قیـادە مەسـئول بووە"(١٧) بەڵام مستەفا بارزانی خۆی لـەدانپیانانێکی رۆشـندا دەڵێت:

(١٦) چاوپێکەوتن لەگەڵ مام جەلال، کوردستانی نوێ، ژمارە(١٢٩٨)، ١٩٩٦/٦/٢

(١٧) مسـعود بارزانی:التقريرالسياسـي والقـرارات السياسـية والـبلاغ الختـامي للمـؤتمر التاسـع للحـزب الـديمقراطي الكوردسـتاني-العـراق، المنعقـد فـي تشـرين الثاني عام١٩٧٩، ل٣-٤.

"ئەوەی بەسەرمان هات هەمووی ئیهمالیو زوڵمی ئێمە بووەو زیاترین کەس من تەحەمولی مەسئولیەت دەکەم".[(١٨)]

بەڵام لەگەڵ ئەوانەشدا نابێ گەورەیی کارەساتو قەبەیی هەڵەو زۆری زیانەکان راستیمان لێ بشارنەوە.. بۆچونی زانستیانەمان لێ تێك بدەن و کۆی ئەو هۆیانەی کە هەن لێمان ون کەن. پێویستە لێپرسراوەتی دەیان سەرکردەو سەدان کادری سەربازیو سیاسیو هەزاران رۆشنبیرو تێکۆشەر نەخرێتە لاوە... سەرکردایەتی پارتیو دەزگاکانی سەرجەم بەرپرسیاربوون، هەریەکەو بەپێی جێگەو لێپرسراوەتیو تواناو رۆڵو وازی کردنی ئۆباڵی هەرەسەکە، سەرجەم تێکۆشەرانی ناو جولانەوەی نیشتمانی، پڕیشکی بەر پرسیاری دەیانگرێتەوە، چونکە راستەکە بارزانی دانیشت و سەرکردایەتی پارتی بەزیو بووبەژێر هەرەسەوە. بەڵام زەمینەی بەردەوامیی خەباتو بەهەزاران پێشمەرگەو پاڵپشتی جەماوەرو چەكو تفاقی شۆڕشەکە لەئارادابوون. هەر چەند تێکۆشەرێ بجولانایە کارەساتەکە روی نەئەدا، یا بەو قەبەییە نەدەبوو، یان ئەو هەموو زیانو شوێنەوارو سەرەنجامە خراپانەی لێ نەدەکەوتەوە و خەباتی دوا سەردەمەکەیشی وا پڕ ئەركو کوێرەوەری نەدەکرد.

لە ئێوارەی ١٨/١٩-٣-١٩٧٥ کە بارزانی کۆبونەوەیەکی فراوانی بە مەکتەبی سیاسیو سەرکردایەتی و بەشێکی زۆر لەفەرماندەکان کردو

[(١٨)] مومتاز حیدری و نەژاد عزیز سورمێ: کۆنگرەی ٩٠ساڵەی لەدایك بوونی بارزانیی نەمر، سەلاحەددین١٤١٧/٩/١٩٩٣، کوردستان، ١٩٩٧، چاپی یەکەم، ل٢٨٦

بڕیاری ڕاگرتنی شەڕو کشانەوە ناو ئێرانی پێ ڕاگەیاندن. بڕیارەکەی بارزانیان پەسەند کردو سەرانی پارتی و لێپرسراوانی لەشکر، تەنانەت ئەوانەیش کە سووربوون لەسەر درێژە پێدانی شەڕ بەگشتی دوای کەوتن.[19]

گەلێ فاکتەر و هۆکاری ناوخۆو دەرەکی بوونە مایەی هەرەسهێنانی شۆڕشی ئەیلول. دەکرێ لێکۆڵینەوەی ورد و زانستیانەیان بۆ بکرێت، دور لە لەبەر چاو گرتنی لایەنی هەست و سۆزداری.

سەبارەت بەمە مەسعود بارزانی دەڵێت: "دەبێ دان بەوەدابنرێت کە ڕێککەوتنامەی جەزائیر تاکەهۆنەبوو بۆهەرەسی ١٩٧٥، بەلکو هۆکاری ناوخۆیی گرنگ هەبوون، وەك بەرەڵلایی و ئاژاوە لەناو ریزەکانماندا".[20]

ئەمە راستیەکی حاشا هەڵنەگرە کە هۆی بنچینەیی و گرنگ پێش ئەو ڕێککەوتنە لەسەر یەك کەڵەکە بوو بوون، تا ئەهات زیاتر ناوجەرگی بزوتنەوەکە یان ئەخواردەوەو پوچیان ئەکردەوە. ڕێکەوتنەکەی ئێران و عیراق تەنها ئەو کاتە توانی رۆڵی کاریگەر ببینێ کە ئەو هۆ بنچینەیی و گرنگ و کاریگەرانە رۆڵی تەواوی خۆیان بینی بوو، و وایان لەبزوتنەوەکە کردبوو کە تەنیا قاوغێکی بەتاڵی لێ مابووەوە بۆیە ئەوموئامەرە دەولی یەی لەکورد کرا وا بە ئاسانی توانی مەبەستەکەی خۆی بپێکێ و کۆتایی بە شۆڕشی ئەیلول بێنێ. لێرەدا هەوڵدەدەین

(١٩) مسعود بارزانی: التقریرالسیاسی والقرارات السياسية والبلاغ الختامي للمؤتمر التاسع، ل٣.

(٢٠) هەمان سەرچاوە، ل٤.

لەگرنگترین هۆکارەکانی ئەم هەرەسە بدوێین و شییان بکەینەوەو لەگەڵ ئەم رەوشەی ئێستاشدا بەراوردی بکەین.

هەوالنامەی کتێب

هۆكارەكانی هەرەسی شۆڕشی ئەیلول

یەكەم: هۆكارە ناوخۆیی یەكان

هەولێرەی كتێب

هەواڵنامەی کتێب

١-هۆكارە حزبی یەكان

سەركردایەتی شۆڕشی ئەیلول لەگەڵ ئەوەشدا كە جەماوەرێكی فراوانی هەبوو، بەڵام هەروەك بزوتنەوە كوردیە چەكدارەكانی پێش خۆی پێگەیەكی چینایەتی خێڵەكی پێوە دیاربوو.

بەدرێژایی تەمەنی چواردەساڵەی شۆڕش، پارتی لەبواری رێكخستن وكادر پەروەردە كردندا سەركەوتوو نەبوو. كەم و كوڕی رۆشنبیری و تێگەیشتن لەسیاسەت لای زۆربەی كادرەكان دیاردەیەكی شاراوە نەبوو.[21] ***(ئایا ئێستا ی.ن.ك بەهەمان قۆناغدا ناڕوات؟ئایا ئەو لەشكرە بەناو كادیرەی دروستكراون لە مەڵبەندو كۆمیتەكان زۆربەی هەرەزۆریان لەو حاڵەتە بەدەرن؟)*** تەنانەت نزمی ئاستی رۆشنبیری لەنێو ریزەكانی پارتی دا بەڕادەیەك بوو كە مەكتەبی سیاسی باش هەستی پێ كردبوو، هیچ جۆرە خۆراكێكی روناكبیری لەنێودا نەمابوو، پارتی لەبواری رێكخستن و كلتوریدا هەڵوەشابۆوە... خۆشیان دەركیان بەم راستیە كردبوو،[22] ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك یشدا مەكتەبی سیاسی هەستی بەو حاڵەتە نەكردووە؟ یا هەستی پێكردووەو خۆی لێناكاتە خاوەن؟ ئایا ی.ن.ك لەبواری رێكخستن و كولتوریدا لەناوەرۆكدا لەیەك هەڵنەوەشاوەتەوە؟ یاخود بەم حاڵە بەرەو هەڵوەشانەوە ناچێت؟ ئایا لەوسەردەمی پدك باشترین؟)***، پارتی خۆی بەهیچ تیۆرێكی

---

[21] ئۆرخانی غالب: شۆڕش ئەیلول و رۆژگاری دوای هەرەس، چ١، ١٩٩٠، لندن، ل٢١

[22] حسین محمد عزیز: خولانەوە لەبازنەی بۆشدا، ل١١١

کۆمەلایەتیەوە نەبەستبۆوە، تاڕادەیەکی زۆر پراگماتی بوو.[٢٣] ***(ئایا ی.ن.ك کە خۆی بەهەڵگری بیری سۆسیال دیموکرات دائەنێ، لەژیانی پراکتیکیدا تاچەند مۆرکی مەبدەئە سەرەتاییەکانی سۆسیال دیموکراتی پێوەدیارە؟ لەکاتێکدا سکرتێری گشتی ی.ن.ك جێگری سەرۆکی ڕێکخراوی سۆسیال ئەنترناسیۆنالە)***، لەڕوی ساسیشەوە لەنێو پارتیدا گەلێ باڵی جیاواز هەبوون، کە هەریەکەیان بیرو رایەکی جیاوازی هەبوو. ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك دا باڵو تەکەتولاتی زیاتر نیە؟ ئایا تەکەتولاتەکانی بەناوی ریفۆرمو یەکبونو رابوونو رەگو تا ئەو باڵو تەکەتولانەی بەناوی هەندێك لە ئەندامانی مەکتەبی سیاسیەوە ناودەبرێن، کامەیان لە خزمەت بەرژەوەندی گشتی یەکێتی دان؟)***.

بارزانی سەرۆکی پارتی بوو هەر لەدامەزراندنیەوە.. بەلام باوەڕی بەکاری حزبی نەبوو...هەولی دەدا کە بەتەنها خۆی کۆنترۆلی تەواوی حزبەکە بکات بەلام پاش بەیانی ئازاری ١٩٧٠، کە ئیدی حزب رۆلی بەرچاوی بینی و جلەوی کارەکانی گرتەدەست. ئیدریس و مسعود چونە نێوحزب و کرانە ئەندامی مەکتەبی سیاسی.[٢٤] ***(ئایا ئێستا لەنێو ی.ن.ك دا بەرپرسە بالاکان خەونو خەیالی ئەوەیان نییە کە کوڕو براو کەسەکانی خۆیان بەرنە پێشەوەو پۆستی گرنگیان پێببەخشن؟ ئایا لەبەر ئەوەیانە لێهاتوون یان کەسی خۆیانن؟ ئایا کادیری لەوان***

---

[٢٣] پارتی دیموکراتی کوردستان (سەرکردایەتی کاتی): رێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٢١

[٢٤] پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکردن): هەڵسەنگاندنی رەوش و.. ل١١

ماندوترو دڵسۆزترو لێهاتووتر نیە؟)، سەبارەت بە سەردەمی شۆڕشی ئەیلول مەسعود بارزانی راستی پێکاوە کە وتوویەتی: "نابێ گلەیی لە پرۆگرام و پەیرەوی ناوخۆی پارتی بکەین، بەڵکو دەبێ گلەیی لەخۆمان بکەین چونکە ئەو پرۆگرام و پەیرەوە جێ بەجێ نەئەکرا "[٢٥] ***(ئایا ئێستا لەنێو ی.ن.ك کەس پەیرەو و پرۆگرام جێبەجێ دەکات؟ ئایا لە بەرزترین دەسەلاتی نێو یەکێتیەوە تا دووا ئەندام، کەس هەیە لەسەر پەیرەوو پرۆگرام بڕوات؟)***.

بیروباوەڕی ئەندامانی سەرکردایەتی (پدك) رۆژ بەرۆژ کزتر دەبوو و پێوەندیان لەگەڵ بارزانی دا زیاتر مۆرکی شوێن کەوتەیی وەردەگرت.[٢٦] ***(ئایا بیرو باوەڕی سەرکردایەتی ی.ن.ك زۆر رۆشنە؟ ئایا مۆرکی شوێن کەوتەیی زەقیان پێوە دیارنییە؟ ئایا هەر چەند کەسێکیان و بە ئاراستەیەکدا ناڕۆن؟)*** پارتی لەیەك ترازابوو، هەست بەلێپرسراویەتی نەمابوو. ***(ئایا ی.ن.ك ئەگەر لێکیش نەترازابێت، لەسەر لێواری لێکترازان نییە؟ ئایا هەست کردن بە لێپرسراوێتی لەنێو یەکێتیدا زۆر بەرزە؟)*** لەنێو (پدك)دا چەند شوێنێکی خاوەن دەسەڵات پەیدابوو بوون و گیانی فەرامۆشی و هەڵپەرستی و رەچاوکردنی بەرژەوەندی تایبەتی تەسك لەهەموو پلەو پایە جیاجیاکانی سەری

---

(٢٥) حبیب محمد کریم: تأریخ الحزب الدیمقراطی الکردستانی–العراق، ل٣٧٥

(٢٦) پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکردن): هەڵسانگاندنی رەوش و...ل١٢

هەڵدابوو.[٢٧] ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك دا چەند شوێنی خاوەن دەسەڵات درووست بوون؟ ئایا گیانی فەرامۆشی و هەڵپەرستی ورەچاوکردنی بەرژەوەندیی تایبەتی تەسك لەهەموو پلەو پایە جیاجیاکاندا سەری هەڵنەداوە؟)***، جگە لەمە ئەندامانی مەکتەبی سیاسی پارتی لەنێو خۆیاندا پێوەندییێکی باشیان نەبوو، هەر یەکەیان دژی ئەوی دیکەیان بوو، تەڵەیان بۆ یەکتری دادەنا، دژی یەکتری پیلانیان دەگێڕا.[٢٨] ***(ئایا بەهەمان شێوە ئەندامانی مەکتەبی سیاسی ی.ن.ك بەسەر چەند تەکەتولێکی جۆراوجۆردا دابەش نەبوون؟ ئایا خۆبەخۆیی زۆر یەکتریان خۆشدەوێت؟ ئایا بەردەوام لەیەکتری لەسەنگەردانین و چاڵ بۆ یەکتری هەڵناکەنن؟ بەردەوام لەسەر رووپەڕی رۆژنامەکاندا راستەوخۆو ناڕاستەوخۆ قسە بەیەکتری ناڵێن؟)*** لەبەر ئەوهۆیانە هەمووی، پارتی سەرکردەی راستەقینەی شۆڕش نەبوو، بەڵکو یاریدەدەری دەزگەی بارزانی بوو، و زۆرجاریش یاریدەدەرێکی بێ کەلك بوو، ئەمە یەك لەو هۆکارە سەرەکیانەی نەمانی شۆڕش و هاتنە پێشەوەی هەرەس بوو.[٢٩] ***(ئایا پێتان وانیە ئەگەر بارودۆخ وابڕوات ی.ن.ك یش سەرکردایەتی***

---

[٢٧] جەلال دەباغ: هۆیەکانی داڕمان و پەند و تاقیکردنەوەکانی شۆڕشی ئەیلول، گۆڤاری هەڵوێست، ژمارە (٢)، سالی ١٩٨٧، لەندەن، ل٤٨؛ پارتی دیموکراتی کوردستان(سەرکردایەتی کاتی):ڕێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٢٥

[٢٨] حسین محمد عزیز: خولانەوە لەناو بازنەی بۆشدا، ل ٧١

[٢٩] پارتی دیموکراتی کوردستان (سەرکردایەتی کاتی): ڕێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٢٥

راستە ڤینەی شۆڕش لەدەست دەدات؟ تەنها وەك حزبێكی مێژوویی و وەك كولتورێك دەمێنێتەوە؟).

خۆ پەروەردەی شۆڕشگێڕانە كە لە نێو پارتیدا پێشێل كرابوو، ***(ئایا پێتان وایە لەنێو ی.ن.ك دا پەروەردەی شۆڕشگێڕانە ماوەو پێشێل نەكراوە؟)*** ئەگەر لەشۆڕشی ئەیلولدا پەیڕەو بكرایە لەزۆر رووەوە رێگای لەوە ئەگرت كە بزوتنەوەكە وا بەجارێك بكەوێتە باوەشی دوژمنەوە- ئێران و ئەمەریكا و هاوپەیمانەكانی، ئەمەش مەسەلەی هەرەس هێنانی شۆڕشی بەجۆرێكی تر ئەگۆڕی، راستە شۆڕش توانی جەماوەر بەلای خۆیدا راكێشێ و هەزاران رۆشنبیر كێش بكاتە نێو ریزەكانی پارتی و دەزگاكانی شۆڕشەوە. بەلام ئەم هاتنەناوە تەنها چەندایەتیەكەی رەچاوئەكرا نەوەك چۆنایەتیەكەی. ***(ئایا ی.ن.ك كە بەناو سەدان هەزار ئەندامی هەیە، بەلام ئاخۆ ئەو ئەندامانەی چەندیان فیعلین و تا چەندیش گرنگی بە چۆنایەتیان دراوە؟ ئایا لەخۆمان پرسیوە ئەوانەی لەگەلمانن چەندیان مەبدەئین و چەندیشیان لەپێناوی بەرژەوەندی و ئیمتیازات خۆیان بە یەكێتیەوە هەلواسیوە؟)*** لەشۆڕشی ئەیلولدا هیچ پلانێك دانەئەنرا بۆ نوێ كردنەوەی دەزگاكانی پارتی و شۆڕش و چەسپاندنی ئەندامانی رۆشنبیرو خاوەن توانا لەجێگەی ئەندامە هەلپەرست و دواكەوتووەكان. ***(ئایا تاچەند ی.ن.ك پلانی داناوە بۆ نوێ كردنەوەی دام و دەزگاكانی؟ تا چەند كەسانی شیاوی لەشوێنی شیا داناوە؟ تا چەند ئەندامانی مەكتەبی سیاسی كەسانی هەلپەرست و ماستاو چیان پشتگوێ خستووەو كەسانی دلسۆزو رۆشنبیریان لەخۆیان نزیك كردۆتەوە؟)*** بەلكو ئەوجۆرە كەسانە هەر لەشوێنی خۆیان

مانەوەو هەوڵیان ئەدا کە ڕێگە لەپێشکەوتن و بەرەو پێشەوەچوون بگرن(***ئایا لەنێو ی.ن.ك یشدا بەهەمان شێوەیە نییە؟***). بۆیە پارتی هەر بەو شێوەیە مایەوە وەبەهیچ جۆرێك بەکردەوە سەرکردایەتی شۆڕشی نەکرد.[٣٠] (***ئەگەر وابڕوات ی.ن.ك یش بەکردەوە جڵەوی شۆڕش و دەسەڵاتی لەدەست دەرناچێت؟***) بۆ نمونە: ئەگەر پلان هەبووایە لەساڵی ١٩٧٤-١٩٧٥دا چونە دەرەوە وا بەلێشاو و بە بەرەڵلایی نەئەبوو، ئەوەندە کەس ئەچوونە دەرەوە کە بزوتنەوەکە پێویستی پێ بوایە.[٣١] (***ئایا ئەگەر ی.ن.ك پلانی هەبووایە ئەوەندە کادیرەی لە دام و دەزگاو مەکتەب و مەڵبەندو کۆمیتەکانی دادەنا کە پێویستی پێیانەو کار هەڵدەسوڕێنن، یان وەك ئێستا کە بارەگاکانی دیوەخان ئاسان؟***)، ئەوەتا مەسعود بارزانی سەبارەت بە سەردەمی شۆڕشی ئەیلول دەڵێت:"هەموومان تووشی لەخۆبایی بوون بوو بوین، ڕۆژ لەدوای ڕۆژ گیانی شۆڕشگێڕیمان لە دەست دەدا. لەجیاتی ئەوەی سود لەوسەرکەوتنە وەربگرین و ڕێکخستنی پارتی بچەسپێنین لە ناو جەماوەر، دەرگای بەرەڵلایی و فەوزا کرایەوە و شتی ئەساسی کەبۆ هەر شۆڕشێك پێویستە لەبیر چوو".[٣٢] (***ئایا ئێمەش توشی لەخۆبایی بوون نە بووین؟ لەبەر ئەوەی دەسەڵاتمان هەیە حیساب بۆ هیچ دەکەین؟ ڕۆژ***

---

(٣٠) هەمان سەرچاوە، ل٦٤

(٣١) هەڵبژاردەیەك لەنوسینەکانی شەهید ئارام، ب١، لەبلاوکراوەکانی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان، ١٩٨٠، ل١٩

(٣٢) مسعود بارزانی: التقريرالسياسی والقرارات السياسية والبلاغ الختامیللمؤتمر التاسع، ل٣.

لەدوای ڕۆژگیانی شۆڕشگێڕیمان لەدەست نادەین؟ لەجیاتی ئەوەی سود لەو دەرفەتە وەربگرین کە هەرگیز لەمێژوودا کورد وای بۆ نەلوواوە، ڕێکخستنەکانی ی.ن.ك بچەسپێنین لەناو جەماوەردا، دەرگای فەوزاو بەرەڵلاییمان نەکردۆتەوە؟ هەرچی شتێکی ئەساسی هەیە بۆ ی.ن.ك لەبیرمان نەچووە؟).

لە ئازاری ١٩٧٤دا دەیان هەزار کەس چونە ریزی شۆڕشەکەوە. دەزگای پاراستن هانی خەڵکیان ئەدا شارەکان بەجێ بهێڵن. بەعس ڕێگای لێ نەئەگرتن. لای وابوو لێشاوی خەڵك ئەبێ بەبارێکی قورس بەسەر بزوتنەوەکەوەو ئەویش هەندێکی دەرکرد.[٣٣] هەرخۆیان لەسەرەتای شەڕەکەوە گشت کادرانی هەرێم و ناوچەو ڕێکخراوەکانی (لاوان، قوتابیان، ژنان) یان کێشایە دەرەوە بۆ ناوچەکانی سنوری دەسەلاتیان و کارێکی ئەوتۆیان ڕەخساند گشت پسپۆرانی زانیاری و تەکنەلۆجی و خوێندکاران دوای ئەوان بکەون. گشت ئەوانەیان لە باڵەك (دۆڵی چۆمان) کۆکردەوەو زۆربەی زۆری ئەو کادیرانە بێ کاربوون و لەتوانادا نەبوو بەر پرسیاری گونجاو لەگەڵ توانایاندا بەوانە بسپێرن. زۆری تریشیان بەسەر دەزگاکاندا سەپاند. بەو جۆرە توانای کاری شۆڕشگێڕانەو نهێنی یان لەشارەکاندا کەم کردەوە،[٣٤] بردنەوە دەرەوەی دەیان هەزار کوردی هەموو توێژێکی گەل لەشارەکان و چونیان

---

[٣٣] نەوشیروان مستەفا ئەمین: پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن چاپی سێیەم، ١٩٩٨، سلێمانی، ل ١١٢

[٣٤] ژیدار چالیاند: گەلێکی پەژموردە...، ل ٣٢٣؛ ئۆرخانی غالب: هەرەسی شۆڕشی ئەیلول... ل٢١

بۆ نێو شۆڕش بە جۆرەها ڕێگا مسۆگەر کرد. بەبێ ئەوەی شۆڕش جێی ئەوانەی تێدا ببێتەوەو بتوانێ وەکو پێویست گوزەرانیان دابین بکات. لەم بارەیەوە (سامی عەبدولرەحمان) دەڵێت: "دەزگاکانمان توانای بەڕێوەبردن وسازدانی ئەو بەهرە تازانەی بەشی زۆری ئەوخەڵکەی نەبوو کە تازە هاتبوونە نێو شۆڕشەوە".[٣٥] (***ئایا دەزگاکانی ی.ن.ك توانای بەڕێوەبردن و ئیدارەدانی ئەو هەموو بەناو کادیرەی هەیە؟ چ لەڕووی ئیمکانیاتی ماددییەوە یاخود پەروەردەکردنیان بەم پەلە پروزێیە کارێکی گونجاو و تەندروستە؟***)، هەروەها دەزگای پاراستن هانی ئەوانەی دا بچنە ئێران و پەنا بەر ئەم ولاتە ببەن. بەبێ ئەوەی زۆربەی کات پێویست بکات.[٣٦] ئەمە نەك هەر هەڵەیەك بوو، بەڵکو گوناهێك بوو دەرهەق بەم گەلەکراو هۆکارێکی سەرگەردانی بوو. ئەو هەڵئاوسانە گەورەو خێرایەی شۆڕش بووە مایەی بێ هێزبوونی و بارێکی قورس لە وزەی شۆڕش بەدەربوو. بێگومان ئەوە یەکێك بوو لەهۆکارە سەرەکیەکانی هەرەسی شۆڕشی ئەیلول.

فەسادی ماڵی و ئیداری لەناو دەزگاکانی حزبی (پدك) و پێشمەرگەدا پەرەی سەندبوو،(***ئایا لەنێو ی.ن.ك دا دەزگایەك شك دەبەن فەسادی و گەندەڵی ماڵی و ئیداری تێدا نەبێت؟***)، لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا

---

[٣٥] پارتی دیموکراتی کوردستان (سەرکردایەتی کاتی): ڕێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٦٥

[٣٦] پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکردن): هەڵسەنگاندنی رەوش و... ل١٣؛ جەلال دەباغ: هۆیەکانی دارمان و پەند وتاقی کردنەوەکانی شۆڕشی ئەیلول، گۆڤاری هەڵوێست، ژمارە (٢)، ساڵی١٩٨٧، لەندەن، ل٤٨

واسیتەو خزمایەتی نەك تواناو لێ وەشاوەیی، گرنگترین پێوانەی دامەزراندن بوون لەدائیرەکاندا. ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك دا واستەو خزمایەتی نیە؟ هەر بەرپرسێك تا كوڕو براو خزمو دۆستێكی خۆی وەستابێ ئامادەیە كادیرێكی لێهاتوو لە پۆستێكدا دابنێت؟ ئەگەر ئەو كادیرە دە بەقەد كەسەكەی خۆیشی لێهاتوو بێت؟ ئایا پێوانەی دانانی وەزیرو مدیر عامو مدیر دائیركان چین ئێستا؟)*** لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا بازرگانی قاچاخ لەگەڵ ئێران بوو بەسەرچاوەیەكی گرنگی دەوڵەمەندبوونی كاربەدەستەكانی پێشمەرگە.[37] ***(ئایا زۆربەی بەپرسەكانی ئێستا بەجۆرێك لەجۆرەكان لەژێرەوە بازرگانی ناكەنو لەڕادەبەدەر دەوڵەمەند نەبوون؟ یاخود بە شێوەیەكی تر ئەگەر هەموو بازرگانەكان بەرپرسیش نەبن ئەوا بەرپرسێكیان لەپشتەوە نییە؟)***، لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا ئەوكەسانەی كەدەست پاك نەبوون هیچ لێ یان نەدەپرسرایەوە و لەدام و دەزگای بارزانیش نەبوایە لەكەسی ترنەدەترسان. ***(ئەی ئەو كەسانەی لەنێو ی.ن.ك دا دەستپاك نینو بەنوێژی نیوەڕۆ دزی دەكەن كەی لێیان پرسراوەتەوەو كێ لێی پرسیونەتەوە؟)***، ئەنجام ئەوەبوو شۆڕشی ئەیلول لەو دەستكەوتە گرنگانە بێبەش بوو، بەرەللایی ودزی وخراپەكاری زۆر پەرەی سەندبوو، كە ئەمەش كارێكی زۆرخراپی كردبووە سەر ناوبانگی شۆڕش. ***(ئایاهەموو ئەمانە كاری زۆر خراپیان نەكردۆتە سەر ناوبانگی ی.ن.ك؟)***، لەو سەردەمەدا هەتا گیانی خۆبەخت كردنیش لەناو

---

[37] ا. كاوە:قضية كردستان الجنوبية والافاق المستقبلة، ل٨٢؛ نەوشیروان مستەفا ئەمین: پەنجەكان یەكتری ئەشكێنن، ل١١١

پێشمەرگەدا بیٚ هێز ببوو. ***(ئایا پێتان وانییە کە ئەمانە لەناو ی.ن.ك دا وایان کردووە خوانەخواستە ئەگەر بارودۆخەکە بەشێوەیەکی تر بگۆڕێو شەڕ ببێتەوە پێشمەرگە ئەو پێشمەرگەیەی جاران نابێت؟)***، تەنانەت ئەمانە پاڵی بەسەرکردایەتیەوەنا کە ڕووبکاتە یارمەتی دەرەوەو لەدواییشدا بەئێجگاری پشتی بەشای ئێران بەست لەبارەی بەخێوکردنی ئەندامانی ناو ریزی شۆڕش. [٣٨] کێشانەو تەرازوی هەڵسەنگاندنی پیاوی شۆڕشگێڕو ناشۆڕشگێر هاتبوە سەر ئەوەی کە کێ شەڕکەرە؟ کێ مل کەچی فەرمانی بارزانی یە؟ ***(ئەی ئێستا پێوانە بۆ کادیری باش و لێهاتوو لەنێو ی.ن.ك دا چییە؟ دلسۆزییە یان ئەوەیە کە کێ ملکەچی فلان و فیسار بەرپرسی بالادەستە؟)***، ***کێ بۆڵەو خوتەی نییە؟ (کامە کادیر سەری خۆی کز کردووە و قسەناکات و رەخنە ناگرێت؟)***، لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا کار گەیشتبوە ئەو رادەیەی کە بۆچوون و بیروڕای زۆربەی ئەندامانی سەرکردایەتیش بڕی نەدەکردو کەس گوێی لیٚ نەدەگرتن. [٣٩] ***(ئایا بیروڕای ئەندامانی سەرکردایەتی ی.ن.ك بڕ دەکات؟)***، سیاسەتی رازی کردن و بەرەللایی و سزانەدان و نەبوونی سەرکردایەتییەکی بەکۆمەڵ و داکەوتنی چەند مەرکەزێکی بەهێزو توانا لەجێگەی ئەوان سیمایەکی دیاری شۆڕشی ئەیلول بوون، ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك دا سیاسەتی رازیکردن و بەرەللایی نیە؟ ئایا***

---

[٣٨] پارتی دیموکراتی کوردستان(سەرکردایەتی کاتی):ڕێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٢٩

[٣٩] ئیبراهیم جەلال: خواروی کوردستان و شۆڕشی ئەیلول، چاپی سێیەم, ١٩٩٩, سلێمانی,ل٣٨٧-٣٨٨

سەرکردایەتی بەکۆمەڵ هەیە؟ چەند مەرکەزو قوتبێکی بەهێز شوێنی نەگرتوونەتـەوە؟)، بڵاوبوونـەوەی بیرۆکراتیـەت و زۆربـوونی ناوچـەی دەسـەڵات ببـو بەشـتێکی بـاو لـە نێـو پارتیـدا.[٤٠] ***(ئایا بۆ راپەڕاندنی ئـیش‌و کـار لـەنێو ی.ن.ك دا بیرۆکراتیـەت پـەرەی نەسـەندووە؟ ئایا زۆربـەی لێپرسـراوە بـاڵاو دیارەکـان هەریەکـەو بـەناو دوو سـێ پلـەو پۆستیان نیە ئەگـەر زیاتریش نـەبێت؟)***، ئـەوەتا "جـرجیس فتح اللە " سـەبارەت بـە لێپرسـراوانی ئـەو رۆژگـارەی (پـدك) دەڵێـت :" چ گاڵتـە بازاڕێ بوو، هەمووی هەر گەمەکردن بوو، شتێ نـەبوو نـاوی مـافی گـەل‌و پـارتی بووبـێ. هـەرگیز شـتی وانـەبوو. نـەدەنگی هـەبوو نـەڕەنگی هەبوو....".[٤١] ***(؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟).***

لەگـەڵ ئەمانەشـدا، بەشـی پاراسـتن رۆڵـی خراپـی دەگێـڕاو پەنجـەی ژەهـراوی بـۆ نـاو هـەموو دەزگـاو بارەگـاو رێکخراوەکـان و هێزەکـانی پێشمەرگەو تەنانەت بۆ زۆربەی ناو ماڵەکانیش درێـژ کردبوو. بوو بـووە بەمۆتەکـەی سـەر سـنگی هـەموو کـەس. کـەس نەیـدەتوانی هەناسـەیەك بەئاشـــکرا هەڵکێشـــێ و لەگـــەڵیا دوو بـــیرو بۆچـــونی دڵســـۆزانەو شۆڕشـــگێڕانەو سیاســـیانە دەرببڕێـــت. هـــەر کەســـێکیش بەخۆیـــدا رابپەرموایـە رەخنەیـەك یـا بۆچـونێکی خـۆی دەرببڕیایـە، لـەکورتترین مـاوەدا بـەراپۆرتی پاراسـتن لەبەندیخانـەکانی شـۆڕش تونـد دەکـرا، یـان دوور دەخرایەوە بۆ ئێران. یا لـە بارەگاکانـدا دەسـت بەسـەر دەکـرا. ئـەو

---

[٤٠] پـــارتی دیمـــوکراتی کوردستان(ســـەرکردایەتی کاتی):رێبـــازی بزوتنـــەوەی رزگاریخوازیکورد، ل٦٥

[٤١] حسین محمد عزیز: خولانەوە لەناو بازنەی بۆشدا، ل٥٣

ڕەفتارو کردەوە ناشۆڕگێڕانەی پاراستن دەرگای لەسەر هەموو بیرو بوچونێکی بەسود بۆ شۆڕش و کورد داخستبوو.[٤٢] ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك یشدا ئەمڕۆ هەرکادیرێکی دلسۆزی بێ پشت و پەنا ڕەخنەیەك بگرێت یان بیروڕایەکی جوانی هەبێ لەسەری نانوسرێت و جۆرەها ناوو ناتۆرەی لێ نانرێت و سەرزەنشت ناکرێت؟)***، پاراستن ببوو بەپارتیەك لەناو پارتیداو ناکۆکی و بەیەکداچوون دەستی پێکردبوو لەنێوان ئەم دامو دەزگایەو هەموو ڕێکخراوەکانی پارتی بەبێ پسانەوە. ***(ئایا ئێستا لەنێو ی.ن.ك دا ڕێکخستنێکی تر، حزبێکی تر لەنێو حزبدا دروست نەکراوەو باری ڕێکخستنەکانیشی نەشلەژاندووە؟)***، بێگومان کارێکی ناشەرعی وەها هەرئەبێ ئەوە ئەنجامەکەی بێت. بەتایبەتی کەئەندامانی پاراستن هەموو دەسەلاتێکی خۆیان بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆلە دامو دەزگاکە وەرئەگرت.[٤٣]

مەکۆی کتێب

---

[٤٢] ابراهیم جلال: خوارووی کوردستان و شۆڕشی ئەیلول.. ل ٣٨٧

[٤٣] پارتی دیموکراتی کوردستان(سەرکردایەتی کاتی): ڕێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٢٥

٢-هۆکارە کۆمەڵایەتیەکان

پێویست بوو شۆڕشی ئەیلول، وەك شۆڕشی گەلێکی ژێردەستە کراو لەهەموو هەڵو مەرجێکدا بەپێی توانا بۆ بەدیهێنانی قوڵترین ئاڵوگۆڕی کۆمەڵایەتیو دابینکردنی مافو بەرژەوەندە رەواکانی چینە زەحمەتکێشەکانو دانانی ئاواتەکانی ئەم جەماوەرە رەنجدەرە تێبکۆشایە. گرنگی دان بەم لایەنە کۆمەڵایەتیە پێویست و ناچاری بوو بۆ شۆڕش، چونکە جەماوەری زەحمەتکێش بەشی هەرە زۆری پێشمەرگەو دواتریش بڕبڕەی پشتی شۆڕشی پێکهێنا، بەڵام سەرکردایەتی تا رادەیەکی زۆر ئەم لایەنە کۆمەڵایەتیەی فەرامۆش کرد. بەجۆرێ وای لێهات شۆڕشیش پێ بەپێو وردە وردە ناوەرۆکە کۆمەڵایەتیەکەی خۆیو پاڵپشتی پێویستی چینە چەوساوەکانی کۆمەڵی لەدەست دەدا. ***(ئایا بەپێی هەمان پێودانگ هەست ناکەن ی.ن.ك پاڵپشتی جەماوەری زەحمەتکێشو کەمدەرامەتی لەدەستداوە؟ ئایا ئەگەر هەڵبژاردنێك لەکوردستاندا بکرێتەوە پێتان وایە حیزبی پلە چەندین؟).***

سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول لەبەر پشتگوێ خستنی ئەم مەسەلەیە بواری نەدا ریفۆرمی کۆمەڵایەتی قوڵ لە کوردستاندا بکرێ. ***(ئایا تاچەند هەوڵمانداوە ریفۆرمی کۆمەلایەتی بکەین لە کوردستاندا؟ هیچ نا لە ناوچەی ژێر دەسەلاتی ی.ن.ك دا؟)***، لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا هەنگاو نانی لێبڕاوانەو بنەڕەتیانە لە لادێکانی کوردستاندا زۆر پێویست بوو ***(ئایا ئێمە تا چەند گرنگیمان بە لادێکانی کوردستان***

داوەو ئاوەدانمان کردوونەتەوە؟ بەدەنگیانەوە چوینو خزمەتگوزاریمان پێشکەشکردوون؟). جێبەجێ کردنی یاسای چارەسەرکردنی کشتوکاڵو کێشەی زەویو زار دەبوایە یەکێك لەکارە گرنگەکانی شۆڕشی ئەیلول بووایە. بەڵام سەرکردایەتی بایەخی بە جێبەجێکردنی تەواوەتیو راستەقینەی ئەم یاسایە نەدەدا کە هەنگاوێکی گرنگ بوو بۆ کۆمەڵی کوردەواری.[٤٤] ***(تاچەند گرنگیمان بە جوتیاران داوەو کەرتی کشتوکالیمان ژیاندۆتەوە؟ ئایا ئەو میوەو سەوزەو ماستو پەنیرو دۆیەی لەبازاڕەکاندا هەیە چەندی بەرهەمی خۆماڵین؟)***، شۆڕشی ئەیلول هیچ هەڵبژاردنێکی بۆئەنجومەنی دێهاتەکان نەکرد، بەڵکو کوێخاو پیاوەکۆنەکان هەروەکوجاران دەسەڵاتی خۆیان مابووەوە. لەکاتێکدا ئەگەرهەلبژاردن لەرێگای پشتبەستن بەچینە رەنجدەرەکانەوەبکرایە، ئەوە باشترین نمونەی دیموکراتیەتی نیشان ئەدا، هەروەها دەسەلاتی ئەو چینە چەوسێنراوانەش کەبارگرانی شۆڕشیان لەسەر شان بوو بەهێزتر و فراوانتر دەبوون.[٤٥] ***(ئایا تاچەند ی.ن.ك پشتی کردۆتە کوێخاو دەرەبەگەکانو هەوڵی لەبەر یەك هەڵوەشاندنەوەی سیستەمی خێلایەتیو عەشایەری داوە؟ یان سەنتەرو بنکەو دیوەخانی بۆ ئاغاکان گەرم کردووە؟).***

هەڵوێستی سەرکردایەتی پارتی بەم شێوەیە بوو، ئەویش بۆ رازیکردنی هەندێ موڵکدارو ئەو لێپرسراوە سەربازیانەی کە شوێنی

---

(٤٤) ا. کاوة:قضیة کردستان الجنوبیة والافاق المستقبلة، ل٨٢

[٤٥] پارتی دیموکراتی کوردستان (سەرکردایەتی کاتی):رێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٢٩

دەکــەوتن و زەوی و زاری فراوانیــان هــەبوو. ئــەو گوندانــەی کــە خاوەنــەکانیان بەشــداری شۆڕشــیان کردبــوو دەســتیان لێ نــەدرا. ئەگــەر کادرەکــانی پــارتیش ویســتبایان بــۆ جێبــەجێکردنی چارەســەری زەوی هەنگاوێك بنێن، دەرەبەگەکانی نێـو شـۆڕش نەیاندەهێشـت. ئەمـەش بـوە هـۆی ئـەوەی چـینی جوتیـار، کـە جـەماوەری بنچـینەیی شۆڕشـی پێـك دەهێنــا، رۆژ لــەدوای رۆژ بــڕوای بەشــۆڕش نــەمێنێ و ئامــادە نــەبێ لەپێناویـدا قوربـانی بـدات.[٤٦] هـەروەها نـەتوانرا ئـەم جـەماوەرە بەرینـە بەقازانجی شۆڕش سازو تەیار بکرێ و جۆش بدرێ. ئەم دیاردەیـە زیـانی لەشۆڕشـداو مۆرکـە رزگاریخوازانەکەیشـی کـاڵ کـردەوەو بـوو بـەخاڵی لاوازبوونی.[٤٧] ***(ئایا پێتان وانیە ی.ن.ك لەم رووەوە خاڵی لاوازی هەیە؟ ئایا پێتـان وایـە ئـەو خەڵکـەی پێشـتر قوربـانی بـۆ ئـەدان ئێسـتاش ئامادەیە؟ ئایا ئەو جەماوەرەی بەشداری هەڵبژاردنەکانی ئەکردو دەنگی بۆ ئەدان ئێستاش ئامادەیە؟).***

ســەبارەت بــە بەرنامــەی پــەروەردەو فێرکــردنیش وەك پێویســت هــەنگاوی بــۆ هەڵنــەنرا، هــەر چــەندە لەســەرەتای هەڵگیرســانەوەی شــەڕ بەهۆی راکردنی هەندێك مامۆستای قوتابخانەکان و زانکۆی سلێمانی بۆ مەڵبەندی شۆڕش، هەندێ هەوڵی بچوك درا بۆ دامەزراندنی خوێندنگەو

---

[٤٦] عزیـز محمـد: تقریـر ل. م للحـزب الشـیوعي العراقـي فـی المـؤتمر الثالـث للحـزب، طریــق الشــعب، ١٩٧٦/٤/٩؛ جــەلال دەبــاغ: هۆیــەکانی داڕمــان و پەنــد و تــاقی کردنەوەکانی شۆڕشی ئەیلول، گۆڤاری هەڵوێست، ژ (٢)، ساڵی١٩٨٧، لەندەن، ل٤٨

[٤٧] پــارتی دیمــوکراتی کوردســتان (کۆمیتــەی ئامــادەکردن): هەڵســەنگاندنی رەوش و... ل١٨

تەنانەت زانکۆیش، بەڵام دوای دەست پێکردنی بۆردومانی حکومەتی عێراق و بەتایبەت بۆردومانی قەڵادزێ لە ١٩٧٤/٤/٢٤ ئەم هەوڵەش نەماو بەرەو کزی چوو. نەخوێندەواری و بێ قوتابخانەیی باڵی بەسەر کوردستاندا کێشابوو. زۆربەی مامۆستاکان چون بۆ ئۆردوگاکانی ئاوارەکان لەئێران. بەدەگمەن هەندێك لەگوندەکانی کوردستان خوێندنگەیان هەبوو.[٤٨] ***(ئایا ئێستا لە بەرنامەی پەروەردەو فێرکرن رازین؟ ئایا گونجاوە لەژێر دەسەلاتی ی.ن.ك و لەسایەی ئەودا دوو زانکۆی وەك سلێمانی و کۆیە بەم شێوەیە بڕۆن بەڕێوە؟ ئایا ئێوە ئاگاداری ئاستی زانستی ئەم زانکۆیانە هەن؟ ئایا لەو سیستەمە ئیدارییە سەقەتەی ئەو زانکۆیانە رازین؟ ئایا ئاگاداری ئەو هەموو گەندەلیەی نێو زانکۆکان هەن؟ ئایا ئاگادارن لەوەی کە لەرووی سیاسیەوە لەم شوێنانەدا وەزعمان چۆنە؟ ئایا دەزانن یەکێك لەو ناوەندانەی کە رێکخستنمان تیایدا زۆر لاوازە زانکۆکانن؟ ئێمە کە خۆمان پێ حیزبێکی مۆدێرنەو کەسانی ترمان پێ عەشایەرە، بەڵام ئاخۆ ئاگادارن ئەگەر لەنێو زانکۆکاندا کە بەرزترین ناوەندی زانستییە هەڵبژاردنێکی ئازاد بکرێت ئەیدۆڕێنین؟ئایا پرسیارتان لەوە کردووە کە ئاخۆ لەبەرچی سالانە لەکاتی خوێندندا بەردەوام خۆپیشاندان و نارەزایی خوێندکاران هەیە؟ ئایا دیراسەی ئەوەتان کردووە ئاخۆ خەتای خودی خوێندکارەکانە کە بەتران بوون؟ یاخود بێدەسەلاتی و لاوازی ئیدارەی زانکۆ پەیمانگاکان؟ ئایا پرسیوتانە بۆچی ماوەی***

[٤٨] سەرهەڵدان و تێکشکانی شۆڕشی ئەیلول لەکوردستانی عیراق، لەبلاوکراوەکانی حزبی دیموکراتی کوردستانی ئیران، ل٣٢

(١٠)ساڵ دەبێت بۆچی زانکۆی سلێمانی نەیتوانیوە کۆنگرەیەکی زانستی ببەستێت؟ پرسیارتان لەوە کردووە کوا گۆڤارە بەناو زانستیەکەی زانکۆی سلێمانی؟ ئایا کەستان بینیوتانە؟ لەگەل هەر کامەتان باسی زانکۆی سلێمانی بکەیت لە سەرۆکی زانکۆ رازی نین‌و زۆربەی هەرە زۆرتان گلەییتان هەیە لێی، بەلام ئەگەر وایە بۆچی نایگۆڕن؟ بۆچی دەبێ هەریەکەتان پالێوراوێکتان هەبێت‌و لەسەر کەس ساغ نەبنەوە؟ ئایا ئاگاداری رەوشی پەروەردەیی هەن لەکوردستاندا چۆن دەگوزەرێت لەکاتێکدا وەزیرەکەیشی بەناو یەکێتییە؟).

لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا بارودۆخی تەندروستی و لەشساغی لەکوردستاندا لەوەش خراپتر بوو، لەناوچەیەکی پان‌و بەریندا تەنیا برین پێچێکیان بۆ دادەنا کە چارەسەری خەڵکی دەکرد. هەر چەندە دوای هەڵگیرسانەوەی شەڕ ژمارەیەکی زۆر دکتۆر چونە ریزی شۆڕشەوە، بەڵام ئەوانیش وەکو مامۆستاکان زۆربەی هەرە زۆریان چونە ئێران‌و بەشێکی کەمیان لە کوردستاندا مانەوە.[٤٩] ***(ئایا ئاگاداری باری ساغلەمی هەن لەکوردستاندا؟ ئایا ئاگاداری بارودۆخی نەخۆشخانەکان هەن؟ هەرگیز سەرتان کردووە بە عەیادەو دەرمانخانەکاندا بزانن ئاخۆ ئەم خەڵکە لەچ رەوشێکدان؟ ئاگاداری ئەوەن ئەو هەموو دەرمانە ئێکسپایەرەی بازرگانە لێپرسراوەکان دەیهێنن بۆ وڵات؟ لەجیاتی چارەسەرو عیلاج نەخۆشی زیاتری لێ بڵاو دەبێتەوە؟ لەکاتێکدا وەزیرەکەیشی یەکێتییە؟).***

[٤٩] سەرهەڵدان و تێکشکانی شۆڕشی ئەیلول لەکوردستانی عیراق، ل٣٢

لەماوەی چوار ساڵی راگرتنی شەڕیشدا (١٩٧٠-١٩٧٤) کارێکی ئەوتۆ بۆ دروست کردنی رێگەو بان نەکراو زۆربەی ئەو پارەیەش کە حکومەت بۆ ئەو کارەی تەرخان کردبوو، دەچووە گیرفانی بەڵێندەرەکانەوە، لەکاتێکدا بەڵێندەرەکانیش لە لێپرسراوە گەورەکانی شۆڕش پێك هاتبوون،[٥٠] ***(ئایا بەرپرسەکانی ی.ن.ك مقاول نین؟ ئایا زۆربەی کۆمپانیا بالادەستەکان هی لێپرسراوە بالاکان نین؟ ئایا تەندەرەکان هەر بۆخۆیان نیە؟ بۆچی کەم لە پرۆژەکان لەلایەن کاکی مەسئولەوە بەبێ تەندەر بە خزمو دۆستو ئازیزانیان درا؟ بۆچی کەم پرۆژە سەقەت کران؟ بۆچی کەم رێگەو بان، پرد، تونێل، خوێندنگە، مزگەوتو ئاوەڕۆ و ...هتد بەنیوەچڵی بەجێهێڵرانو تەواو نەکران بەلام کەس لێی نەپێچانەوە؟)***. دوای هەڵگیرسانەوەی شەڕیش ساڵی ١٩٧٤ هەرچەندە ئیدارەیەك بەناوی ئیشغال دامەزرابوو، بەلام بۆ دروست کردنی رێگەو بانو هەروەها خانوو و بەروەش هەنگاوێکی ئەوتۆ نەنرا. لەدروستکردنی جۆگەو بان کە هەر هیچ نەبوو.[٥١] ***(ئایا رێگەو بانەکانی سنوری دەسەلاتی ی.ن.ك زۆر رێكو پێكو بێ چاڵو چۆڵو تاسەن؟ ئایا کەستان بەسەر ئەو رێگایانەدا هاتوچۆناکەن لەهیچی ناپێچنەوە؟ بۆ ناپرسن پرۆژەی چاککردنو قیرکردنەوەی هەر رێگەیەك بۆ دەبێ یەك دوو ساڵ بخایەنێ ئەگەر زیاتریش نەبێت؟ کێ لەبیریەتی لەکەیەوە خەریکی رێگەی دوو سایدی سلێمانی-دووکانن؟ ئەی تونێلەکەی***

---

[٥٠] رێباز: قەندیل بەغدای هەژاند، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، ١٩٩٣، هەولێر، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەدین، ل٢٠-٢١

[٥١] سەرهەڵدان و تێکشکانیشۆڕشی ئەیلول لەکوردستانی عیراق، ل٣٣

ئـەزمڕ؟ ئـەی تونێلەکـەی هەیبـەت سـولتان؟ ئـەی رێگـەی عەربـەت – سلێمانیو...هتد.)

لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا پێوەندیەکانی نێوان حزبیش لەسەر بنچینەی خێلەکی دامەزرابوون لەجیاتی ئەوەی پرەنسیپە حزبییەکانو دەزگا دیموکراتیەکان رۆڵی خۆیان ببینن، ***(ئایا زۆربەی پێوەندییەکانی نێو ی.ن.ك لەسەر چ بنچینەیەك دامەزراوە؟ ئایا دەزگاو رێکخراوە دیموکراتیەکان چ رۆڵێکیان بینیوە لەدەرەوەی حیزبداو بە رۆڵی خۆیان هەلساون؟ ئایا ئەو رێکخراوە بەناو دیموکراتیانە جگە لە ئەندامانی ی.ن.ك کەسی تر کاریان تیادا دەکات؟ بۆچی لەخۆتان نەپرسیوە کە ئێوە (جگە لە کەسی پێوەندیدار کە سەرپەرشتیان دەکات) چ هەقێکتان بەسەر ئەو رێکخراوە دیموکراتیانەوە هەیە؟ هەمووتان دەبێ پشکتان هەبێ تیا یاندا؟ واز لەدەست تێوەردانی رێکخراوەکانی خوێندکاران، لاوان، ئەندازیاران، مافپەروەران، ژنانو پارێزەرانو تەنانەت ئەگەر بلوێ لە نابینایانو کورتە بالاکانیش ناهێنن؟ ئاخۆ ئەندامی مەکتەبی سیاسی یا سەرکردایەتی دەبێ چی پێویستییەکی بەوە هەبێ کە پیاوێکی دەستنێژی خۆی لەنێو هەریەك لەو رێکخراوانەدا هەبێت؟ رێکخراوێ لەسەر ئەم بنچینەیەو لەو کێشمەکێشەدا بژیت دەبێ سەنگو قورسایی لەنێو جەماوەردا چی بێت؟ و چ ئاگاداری کاری جەماوەری بێت؟ ئاخۆ کێشـەو ململانـێو تەکەتولاتـە ناوخۆییـەکانی ئـەم رێکخراوانـە، دەستخستنە کاروباریان، دەرکردنیان، سەپاندن بەسەریاندا، نەسریە بڕینیان... دەبێ بواری کاری جەماوەری بۆ هێشتبنەوە؟)***، لە سەردەمی شۆڕشـی ئەیلولـدا عەقلیـەتی خێڵـەکی و کۆنەپەرسـتانە پێوەندیـەکانی

دیاری دەکرد. پێوەندی نێوان سەرکردایەتی و گەل لەڕێگای چەند کەسێکەوە بوو، بۆ نمونە خێڵ لەڕێگای سەرۆکەکەیەوەو ناوچەیەك لەڕێگای تاکە لێپرسراوێکی خۆیەوە کە دەبوو بەرپرسی هەموو دانیشتوانی ناوچەکەو رای ئەو نەك رای گەل یا رێکخستنەکانی پارتی یا پێشمەرگە بەکردەوە لەبەرچاو دەگیرا. (*ئایا پێوەندی نێوان سەرکردایەتی ی.ن.ك و خەلك لەڕێگەی بەرپرسەکانی رێکخستنەوەیە یاخود لەڕێگەی بەناو چەند کەسایەتی و پیاوماقول و شێخ و...هتد؟ ئایا خەتاکە لە بەرپرسی ئۆرگانە حیزبیەکانە کەموکوڕییان هەیە یان ئەندامانی مەکتەبی سیاسی دەست دەخەنە کاروبارەکانیانەوە؟*)، بەم شێوەیە لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا ئەو لێپرساوە دەسەلاتێکی رەهای لەناوچەکەدا دەبوو سەرکردایەتی هەموو دەسەڵاتێکی پێ دەبەخشی، ئەم کارەو رەفتاری چەوتی ئەو بەرپرسیارانە لەزۆربەی کاتدا لەمپەری زیاتریان لەناو سەرکردایەتی پارتی و شۆڕش و گەلدا دروست دەکردو متمانەی گەلیان بەم سەرکردایەتیە لەلایەن گەلەوە دادەماڵی،[٥٢] هەروەها کۆنترۆڵی تەواوی شۆڕش لەلایەن سەرکردایەتی بارزانیەوە گەلێك دوژمنی خێڵەکی بۆ دروست کرد کە لەریزی هێزەکانی حکومەتدا بەچەك شەڕیان لەدژی دەکرد، مەبەست لەو خێڵە کوردانەیە کە بەتایبەتی لەناوچەی بادینان و ناوچەکانی دەوروبەری بارزان دا ناکۆکی کۆنی خێڵەکیان لەگەڵ خێڵی بارزاندا هەبوو، ئەم خێڵانە ئەو هێزە غەیرە نیزامیە بنچینەییەیان پێکهێنا کە چەکی حکومەتیان دژی

---

[٥٢] پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکردن): هەڵسەنگاندنی رەوش و... ل١٣

شـۆڕش هەڵـدەگرت و بـەپێی بەرژەوەنـدی خێڵەکـەیان هەڵوێـستیان دیاردەکردو وایان دانابوو شۆڕشی کورد لەژێر دەستی بارزانیەکاندایەو مانـەوە لـەو ناوچـانەدا یـا هاوکـاری کردنیـان، واتـە ملکـەچ بـوون بـۆ دەسـەڵاتی خێڵـی بـارزان. ئـەو کـارە کـە هەمیشـە لەبـەر هـۆی خێڵـەکی رەتیان دەکردەوە. سەرکردایەتی پارتی بەکردەوە نەکەوتە دۆزینـەوەی چارەسەرێك بۆ ئەم گیروگرفتە کەزیانێکی زۆری لەشۆڕشدا. بەتایبـەتی کە فەرماندەی هێزەکـان لەناوچەکانی ئەم خێڵانـەدا بەدرێـژایی سـاڵانی شـۆڕش بـارزانی بـوون.[٥٣] ***(ئایا پێتـان وانیـە بـەجۆرێك لـەجۆرەکان ئەمەش لە دەفەری ی.ن.ك دا سەرهەڵبداتەوە؟).***

لەلایـەکی تـرەوە جیاوازیـەکی چینایەتی زۆر لـەنێوان بەرپرسـەکانی شـۆڕش و خـەڵکی ئاسـایی دروسـت بووبـوو، فەرمانبـەرە مەدەنیـەکان و سـەرکردە زلـەکانی لەشـکر لەخۆشـگوزەرانی و رابواردنـدابوون و خێزانەکانیان لەئێران زۆر لـەجارانیان خۆشتر دەژیـان. بـەڵام پێشـمەرگە ئاسـاییەکان وخێزانەکانیان لـەژیانێکی نـەبوونی و کولەمەرگیـدا دەژیان.[٥٤] ***(ئایا جیاوازی باری گوزەرانی سەرکردایەتی ی.ن.ك لەگەڵ ئەندامان و خەڵکی ئاساییدا ئاسمان و رێسمان نیە؟ ئێستا جیاوازی بەرپرس و پێشمەرگە جیاوازیەکی هەیە لەگەڵ ئەوسەردەمدا یاخود زیـاتر بـووە؟)***، زۆربـەی پیاوەکـانی بـارزانی کەلـەرابردوودا بـەژیانێکی کەمدەرامەتیـەوە دەژیـان و پێشـڕەوی پێشـمەرگەکانیان دەکـرد، بـوون بەهـەرە دەوڵەمەنـدانی لادێـی کـوردی و بـوون بـەخاوەن دەسـەڵاتێکی

---

[٥٣] هەمان سەرچاوە... ل١٧

[٥٤]: هەڵبژاردەیەك لەنوسینەکانی شەهید ئارام، ل ٢٢

ئابوری و سیاسی بێهاوتا لەهەمووناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆیاندا بەگشتی. ***(ئایا زۆربەی بەرپرسەکانی یەکێتی نەبوون بەخاوەن دەسەلاتێکی ئابووری و سیاسی بێ هاوتا لەهەموو ناوچەکانی ژێر دەسەلاتی خۆیاندا بە گشتی؟)***، هیچ یەکێك لەوانە سەرەڕای ئەوسکاڵا زۆرانەی کەلەدژیان هەبوو لەلایەن پارتییەوە لێ نەدەپرسرانەوەو لانەدەدران. ***(ئایا سەرەڕای ئەو هەموو سکالایەی لەسەر بەرپرسەکانی یەکێتی هەیە کەس لێی پرسرایەوەو لادرا؟)*** وای لێ هاتبوو جەماوەر ناوی لە بەرپرسەکانی پارتی نابوون (لۆرتەکانی جەنگ)،[55] ***(ئایا دەزانن ئێستاش جەماوەر ناوی چی لە بەرپرسەکانی یەکێتی ناوە؟)***، لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا ژیانی پێشمەرگەش بریتی بوو لەو (١٠) دینارەی کە بەناوی موچەوە پێی دەدرا.[56] ***(ئایا پرسیوتانە پێشمەرگە چۆن بەو موچە کەمەی وەری دەگرێت گوزەرانیماڵو منالی پێ بەڕێوەدەبات؟ پرسیوتانە ئایا ئەو پێشمەرگەیە ئامادەیە لەکاتی پێویستدا گیانی بەخت بکات وەك پێشتر ئامادە بوو؟)***.

لە ساتەوەختی شۆڕشی ئەیلولدا لەروی سیاسیو ئایدیۆلۆژیشەوە جەماوەر بەگیانی شۆڕشگێڕانە پەروەردە نەکرابوون، جەماوەر خۆی ئەوەی ئەکرد کە بەڕاستی دەزانی،***(ئایا ی.ن.ك لەبەر کێشە شەخسیەکانی نێو ئەندامانی م.س ئاگای لەوە ماوە جەماوەر بە چ گیانێك پەروەردە بکات؟)***، سەرەڕای ئەمەش زۆر جار (حزب)و (شۆڕش)

---

[55] پارتی دیموکراتی کوردستان (سەرکردایەتی کاتی):ڕێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٢٩

[56] میرزا مەنگوڕی: بەسەرهاتی سیاسی کورد ١٩٧٢–١٩٨٠ – دەستنوس ل٥٤٠

خەڵكیان بەشێوەیەكی چەوت ئاراستە ئەكرد. بۆ نمونە هەر چونە دەرەوەیان ڕێك نەخست، بەڵكو خۆیان بەزۆرو بە هەڕەشە زۆر كەسیان ناچار كرد كە بچنە شاخ. كەچی لەشاخ هەمان (حزب)و (شۆڕش) گوێ یان پێ نەئەدان‌و ئەو كەسانەی سەر بەخۆیان نەبوون كاری گرنگیان نەئەدرایە دەست و خەڵكێكی زۆر كرابوو بە بار بەسەر بزوتنەوەكەوەو لەجیاتی سود وەرگرتن لەو پەڕی هێزو توانایان، بەرەڵلاكرابوون‌و بێ ئیش‌و كار دەسوڕانەوە[٥٧]. چەندان دكتۆرو ئەندازیارو پارێزەرو دەرچووی زانكۆ لەو دۆلانەدا كەوتبوون. بچوكترین پرس‌و رایان پێ نە دەكرا و تەنانەت ڕێگای پێشنیار كردنیشیان نەدەدان.[٥٨] ***(ئایا ی.ن.ك لەكردنەوەی پرۆژەكانی، بەستنی پێوەندییەكانی، كارە سیاسی‌و جەماوەریەكانی، بچوكترین پرسی بە كەسە پسپۆرو لێوەشاوەكانی كردووە؟ ئایا لە هاتنە پێشەوەی هەر پۆستێكدا كەس ئەوانی لەبیرە تا پیاوێكی خۆیان وەستابێت؟ كە ماوەی چەند ساڵێكە چەند دەم‌و چاوێكن‌و لەجۆرەها پۆست‌و شوێندا هەر ئەوانن دووبارە دەبنەوە؟ وەك ئەوەی ئەزمەی كادیر بێت؟).***

هەواڵنامەی ئێستا

---

[٥٧] هەڵبژاردەیەك لە نوسینەكانی شەهید ئارام، ل ١٩

[٥٨] ابراهیم جلال: خواروی كوردستان و شۆرشی ئەیلول، ل ٣٨٧

٣- هۆکارە سەربازییەکان

لەناو هێزی پێشمەرگەشدا هەروەك لایەنەکانی تر، لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا لەجیاتی ڕێکخستن، لەجیاتی پەروەدەی شۆڕشگێڕانە، پەشێوی و بەرەڵایی و خۆپەرستی و بیرۆکراتیەت باوبوو. ***(ئایا لەنێو هێزی پێشمەرگەی ی.ن.ك دا پەروەردەو ڕێکخستن ماوە؟ پەروەردەی شۆڕشگێڕانە ماوە؟)***، لەهەمووی خراپتر ئەوەبوو کە تفەنگ سیاسەتی (پدك)ی ئاراستە دەکرد. واتە ئەو کەسانە دەنگیان زوڵال بوو کە هێزی چەکداریان لەگەڵدا بوو.[٥٩] ***(ئایا تا ئەمڕۆش لەنێو ی.ن.ك دا بەهەمان شێوەنییە؟ لەکاتێکا سەردەم گۆڕاوە، بەلام عەقلیەتی تفەنگ بالادەستە یا حیوارو گفتوگۆ؟)***، لەگەڵ ئەمەشدا (پدك) ڕێکخستنێکی حزبی نەبوو لەناو هێزی پێشمەرگەدا، ***(ئایا بەدواداچونتان بۆ ئەوەکردووە کە ئاخۆ مەڵبەندی پێشمەرگە ئەرکەکانی خۆی جێبەجێ دەکات؟)*** لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا نەك هەر هەوڵ نەدەدرا کە هێزە چەکدارەکان بەکەسانی حزبیی ڕۆشنبیر موتوربە بکرێت، بگرە بە پێچەوانەوە سەرکردایەتی دەیویست هەموو دەسەلاتێك لەدەستی چەند بەرپرسێکی دەستنێژی خۆی یا سەربەخۆیدا کۆبکاتەوەو ئەوانیش لەزۆربەی کاتدا ناحزبی و کەم بەهرەو نارۆشنبیربوون و ئەمە لەگشت رویەکەوە زیانی قورسی بەتوانای پەرەپێدانی هۆشیاری سیاسی و شەرکەری پێشمەرگەو فێربوونی کاروباری سەربازیی نوێ

---

[٥٩] هەڵبژاردەیەك لەنووسینەکانی شەهید ئارام، ل٢٢

لەریزەکانیاندا گەیاند.[٦٠] ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك یشدا هەمان ئەقلیەت بالادەست نییە؟ ئایا هەروا بیر ناکەنەوە کە گرنگ ئەوەیە کەسەکان نزیکی خۆیانو پیاوی خۆیان بن، نەك رۆشنبیرو دلسۆزو دەستپاك؟)***. لە سالی ١٩٧٠ بەدواوە دەسەلاتی سەربازیو هێزی چەکداری شۆرشو هەموو بەرپرسەکانی خرانە ژێر دەستی بارەگای بارزانیو پارتییان لێ دوور خرایەوە.***(ئایا لەنێو یەکێتی دا بەمانا حیزبیەکەی دەسەلات لەدەست ی.ن.ك دایە یان چەند بەرپرسێكو چەند مەرکەزێك درووست بوون؟)*** بەرپرسە بالاکانی (پدك) مەبەستیان ئەوەبوو ببنە خاوەنی هێزی چەکداری شۆرشو نەهێلن هیچ کۆنترۆلێکی حزبی لەسەربێ.***(ئایا لەنێو یەکێتی دا تاچەند حیساب بۆ کاری حیزبیو مەکتەبی رێکخستنو بریارەکانی دەکرێتو گوێی لێدەگیرێت؟)*** ئەمە بەشێوەیەکی کاریگەر کاری کردە سەر نەخشی حزب لە شۆرشی ئەیلولدا. نەك هەر ئەمە بەلکو دەستە حزبییەکان زۆر لەم هێزانە بێ دەسەلاتتربوونو لێیان دابرابوونو بگرە رۆلیان لەچاو ئەم هێزانەو بەر پرسەکانیاندا بوو بەرۆلێکی لاوەکی.[٦١] ***(ئایا مەکتەبی رێکخستنو مەلبەندەکان تا چەند بەکاری حیزبی خۆیان هەلساونو دەتوانن پێی هەلسن؟ یاخود تا چەند رێگەیان پێدراوە کە ئەرکی سەر شانیان جێبەجێ بکەنو دەست نەخراوەتە کارو بارەکانیانەوە؟ ئایا کەمو کورییەکان لەخۆیانە یان لە***

---

[٦٠] پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکردن): هەلسەنگاندنی رەوشو... ل١٦

[٦١] –هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل١٢

کەسانی تر؟)، دەتوانین هەڵەو لاوازییەکانی شۆڕشی ئەیلول لەڕوی سەربازیەوە لەم خاڵانەدا چڕ بکەینەوە:

١-پسانی دیسپلینی شۆڕشگێڕانە کە بەگشتی شیرازەی پچڕابوو. ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك دا دیسپلینی شۆڕشگێڕانە شیرازەی نەپچڕاوە؟)***. ئەمە لەکاتێکدا دیسپلینی سەربازی کە بنچینەی رایی کردنی راستو دروستی کاروباری هەر سوپایەکە، لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا رۆژ بەرۆژ بەرەو لاوازبوون دەچوو، بەرەڵلایی لەریزەکانی پێشمەرگەدا زیادی کرد، گوێ بەرێکخستنو زنجیرەی موراجەعەت نەدەدرا. ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك دا گوێ بە سیلسیلەی موراجەعەت دەدرێت؟)***. ئەمەش توانای شەڕکردنو فەرمان جێبەجێ کردنی ئەم هێزانەی هێنایە خواریو لە هەموو روویەکەوە بەخراپی کاری کردە سەر شۆڕشی ئەیلول. هەر رێو شوێنێکی نووسراویش کە دادەنرا وەك مەرەکەبی سەر کاغەز دەمایەوەو جێبەجێ نەدەکراو ئەندامانی سەرکردایەتی (پدك) یەکەم کەس بوون سەرپێچییان لێدەکرد.[٦٢] ***(ئایا بەر خوارەوە ئەندامانی سەرکردایەتی ی.ن.ك سەرپێچی یان لە دەستوورو رێو شوێنەکان نەکردووە؟)***، هەروەها سەرکردایەتی (پدك) پەیڕەوی سیاسەتی(دڵڕاگرتن)ی دەکرد لە بری چاودێریو لێپرسینەوەی بەرپرسانو پێشمەرگە بە گشتی. ***(ئایا ی.ن.ك پەیڕەوی سیاسەتی دڵڕاگرتن ناکات؟ ئایا لەسەر کەموکوڕیو کەندەڵیو بەرەڵلایی لە هیچ***

---

[٦٢] هەڵبژاردەیەك لەنووسینەکانی شەهید ئارام. ل ٢٣؛ پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکرن): س.پ، ل١٥

کەسێکی پێچاوەتەوە؟ ئایا مەکتەبی چاودێریو پشکنین بەراستی وجودی هەیەو بە مەهامی خۆی هەلساوە؟).

٢- نەبوونی یەکسانی شۆڕشگێڕانە لە سەردەمی شۆڕشی ئەیلولدا, ***(ئایا لەنێو ی.ن.ك دا هیچ یەکسانیەکی شۆڕشگێڕی، یاخود عەدالەتێکی کۆمەلایەتی هەیە؟).*** پێشمەرگەکان لە نێوخۆیاندا چەند دەستەیەك بوون, جیاوازی زۆر لە نێوان بەرپرسەکانو پێشمەرگە ئاساییەکاندا هەبوو ئەمەبوو بووە مایەی بێزاریو ساردکردنەوەی پێشمەرگە, چونکە پەیوەندی نێوان پێشمەرگەو هەندێ لە لێپرسراوان زۆربەی کات دەبووە شێوە پەیوەندیەکی نێوان ئاغاو مسکێن. خزم خزمێنەو برادەرایەتی تەشەنەی کردو لێپرسراوان ژیانێکی خۆش گوزەرانیان لە چاو توانای شۆڕشدا بە سەر دەبرد. لە کاتێکدا پێشمەرگە لەم خۆش گوزەرانیە بێبەش بوو و ئەم مەسەلەیەش جۆشو خرۆشی پێشمەرگەی لە شەڕدا دادەمرکاندەوە, چونکە هەستیان دەکرد ئەوان دەبنە قوربانیو دەسکەوتیش هەر بۆ ئەو بەرپرسانەیە کە لە پشت بەرەکانی شەڕدا خۆش گوزەران دەژین. ئەم دیاردەیە لە سەروبەندی شەڕی ساڵی ١٩٧٤ دا تەواو روونو ئاشکرا بوو. ***(ئایا ئێستا لەنێو ی.ن.ك دا هەمان ئەم مەسەلەیە روونو ئاشکرا نییە؟)***، سەرکردایەتی هیچ هەنگاوێکی بۆ چارەسەرکردنی نەنا. چونکە سەرکردایەتی هێزی چەکدار(بارەگای بارزانی)یش هەمیشە لە پشت بەرەکان بوو, تەنیا فەرمانی دەردەکرد.[٦٣] ئەم دامو دەزگایە(بارەگای بارزانی) لایەنە خراپەکانی لەساڵانی دواییدا زۆرتربوو و نەیتوانی پێ

[٦٣] هەمان سەرچاوە... ل ١٦

بەپێی پێشکەوتنی شۆڕش هەنگاو بنێت‌و بەرامبەر بە ئالۆز بوونی باری شۆڕش سەر دەر بکات.[٦٤] ***(ئایا سەرکردایەتی ی.ن.ك لەئاست ئەم هەموو پێشهاتانەدا سەردەردەکەن؟ یان بەشێوەیەکی تر ئەگەر سەریش دەربکەن توانیویانە هەنگاوی پێویستی بۆ بنێن‌و لەگەڵ گۆڕان‌و پێشهاتەکاندا خۆیان بگونجێنن؟)***، چاودێری جێبەجێ کردنی کاری هێزەکانی نەدەکرد. یا سەری لە بەرەکانی شەڕ نەئەدا تا بزانێ چی هەیە. لەکاتێکدا زۆربەی ئامر هێزەکان لە بارزانیەکانی سەر بە سەرکردایەتی بارزانی بوون‌و هەر ملکەچی فەرمانەکانی ئەو بوون،[٦٥] ئەوهەموو دەسەڵاتانەی بەو شێوە زۆرە لەدەست ئەم داموو دەزگایە کۆببوەوە، جێگای ڕەزامەندی گشتی نەبوو، وەزیانێکی گەورەی بە شۆڕش گەیاند.[٦٦]

٣- نەبوونی پلانی زانستیانەی ورد ***(ئایا ی.ن.ك بەپلان کاردەکات‌و هیچ پلانێکی هەیە؟ یاخود ئەو پلانانەی کێشاونی چەندی جێبەجێ کردوون؟)***. بۆ گونجاندنی ئەو ئیمکانیاتانەی بزوتنەوەکە هەیبوو لە گەڵ ئیمکانیاتی سەربازیی زۆری بەعس. چونکە ئاشکرایە کە شۆڕش ڕۆژێك لە ڕۆژان خاوەنی چەکی هاوتای چەکی سوپای عیراق نەبوو تا بە

---

[٦٤] پارتی دیموکراتی کوردستان(سەرکردایەتی کاتی): ڕێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٢٨

[٦٥] پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکردن): هەڵسەنگاندن‌و ڕەوش‌و... ل ١٦

[٦٦] پارتی دیموکراتی کوردستان (سەرکردایەتی کاتی):ڕێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٢٨

شێوەیەکی بەرەیی بەرەنگاری ئەم هێزانە بکات. بۆیە دەبوو پتر پشت بە شەڕی پارتیزانی ببەستێ کە پێویستی بە باوەڕو ڕێکخستن و مەشق کردن لەسەر ئەم شەڕەو فێر بوونی پرەنسیپە تازەکانی هەیە.[٦٧] بەلآم بەپاڵپشتی تۆپەکانی بێگانە لەگەلێك ناوچەدا جەنگ شێوەیەکی بەرامبەری وەرگرتبوو، پیلان ونەخشەدانانی سەربازی ومەشق کردن و رۆشنبیری سەربازی خەریك بوو بەجارێك باوی نەمێنێت، لەمانەش گرنگتر ئەوەبوو کە بەکردەوە شەڕەکە کرا بەشەڕی دەوڵەتی و بەشێوەیەك کە یەکسەر هەردوو هێزە گەورەکانی جیهانی گرتەوە. دەبێ ئەوەش بزانرێت شەڕێکی لەم بابەتە کە دەبێت بەشەڕێکی دەوڵەتی خاوەنەکانیان دەسەلاتیان بەسەر ئەو شەڕەدانامێنی"[٦٨].

نا بەرامبەرییەکی زۆریش لە نێوان شۆڕش و حکومەتی عیراقدا هەبوو لە رووی سەربازییەوە لە سالآنی کۆتایی شۆڕشدا. ***(ئایا ی.ن.ك بیری لەوە کردۆتەوە ئەگەر لەگەل حکومەتی مەرکەزیدا شەڕ ببێتەوە نابەرابەرییەکی زۆر هەیە؟ ئایا کار بۆ ئەوە کراوە هێزی پێشمەرگە بەهێزتر و زیاتر بکرێت؟ ئایا ئەو فرقانەی بڕیاربوو لەکوردستان بکرێنەوە، بۆ نەکرانەوە؟ سوپای عیراق زیاتر پڕچەك کراوە، جۆرەها چەکی قورس و فڕۆکەی کڕیوەو خەریکە دەیکڕێت، ی.ن.ك بیری لەچی کردۆتەوە لەبەرامبەردا؟)***. توانای چەکی هەمە چەشنەی عیراق وای لێ

---

[٦٧] پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکردن):هەڵسەنگاندنی رەوش و...ل١٤

[٦٨] پارتی دیموکراتی کوردستان(سەرکردایەتی کاتی): رێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٦٥

هاتبوو کە تەرازووی هێزی سەربازی نێوان شۆڕش و حکومەتی عێراق بە جارێ لاسەنگ و لار ببوو.[٦٩] حکومەتی عیراق بە چەکی رۆژهەڵات و رۆژئاوا, لە ژێر سەیوانی جەنگی سارددا, هەرچی توانای سەربازی و سیاسی و سایکۆلۆژی هەیبوو خستیە مەیدانەکانی جەنگەوە، پێشکەوتوو ترین کەرەستەی جەنگ و جەنگینی هەبوو، فڕۆکەکانی عیراق کوشندە بوون, بەڵام دژە فڕۆکەکانی شۆڕش کەم و لاواز بوون. تانکەکانی عیراق کاریگەر و تازە بوون, بەڵام دژەکانی لەلایەن شۆڕشەوە کەم و لە ناوچەیەکی کەمیشدا رێگای بە کارهێنانیان دەدران. تۆپ و تۆپخانەکانی عیراق پێشکەوتوو بوون, ***(ئایا پێتان وایە ئەگەر خوانەخواستە شەڕ دەستپێبکاتەوە، پێشمەرگە توانای بەرگری کردنی هەیە لە شەڕی بەرەیی بەرامبەر ئەم سوپا پڕ چەکەی عیراقدا؟ ئایا چ ئەلتەرناتیڤێکی تر دانراوە و بیر لە چیتر کراوەتەوە؟)***، بەڵام بەرپەرچدانەوەکانی شۆڕش کەم و دیاریکراو بوون، ئەویش بە زۆری لە سەرکردایەتی شۆڕش و قوڵی رەواندوزدا هەبوو.[٧٠] ئەو سەنگەر لارییەی لە رووی سەربازییەوە, وای کرد لە زۆربەی جەنگە بەرەییەکاندا رژێم بەو چەکە قورسانەوە سەربکەوێ، هەروەها حکومەتی عیراق لە رووی زۆری ژمارەی شەڕکەرانیشەوە هەر زاڵ بوو. بۆ نمونە تا پایزی ١٩٧٤ زیاتر لە (١٠٠) هەزار چەکداری خستبوە شەڕەوە. ئەمەش مانای

---

[٦٩] جەلال دەباغ: هۆیەکانی داڕمان و پەند و تاقیکردنەوەکانی شۆڕشی ئەیلول، ل٤٨

[٧٠] پارتی دیموکراتی کوردستان (سەرکردایەتی کاتی): رێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٥٥

ئـەوە دەگەیـەنیٚ کـە ئـەو کاتـە چـوار لەسـەر پێنجـی سـوپای عـیراق لـە شەڕگەکاندا دژبەشۆڕشی کوردستان بە کار دەهێنا[٧١].

لەگەڵ ئەمەشدا نابێت ئەوەمان بیر بچێت کە پێشمەرگەی کوردستان لەگەڵ ئەو هەموو کەم و کوڕی و نابەرامبەری یەشدا بەرامبەر بەدوژمن چـەندین سـەرکەوتنی گرنگـی بەدەسـت هێنـا. کـە دیـار و ئاشـکرایە حکومـەتی عێـراق لەگـەڵ ئـەو هـەموو هێـرش و پـەلامارە دڕندانەیەیـدا, نـەیتوانی بەڕێگـەی شـەڕو بـەکارهێنانی توانـای سـوپایی مەبەسـتەکانی خۆی بەدەسـت بێنێـت. بۆیـە دوای سـاڵێك شـەڕی سـەرنەکەوتوو کەوتـە بـەکارهێنانی دوانەخشـەی سـتراتیژی خـۆی کـە ڕێگـەی فەنـدو فێڵـی نێونەتـەوەیی بـوو, واتـە ڕێگـای رازی کردنـی ئێـران. ئـەوەتا (سـەدام حسین) کاتیٚ چاوی بەنوێنـەری پارتی کـەوتبوو, بە (ئیـدرس بـارزانی) وتبوو: "چارەنووسی ئێوە بەستراوە بەپشتیوانی ئێرانـەوەو ئێـران داوای (شط العرب) ئەکا. (شـط العـرب) لەکوردسـتان خۆشەویسـتتر نیـە. ئەگـەر شەڕ دەست پیٚ بکەنەوە, ساڵێك شـەڕتان لەگەڵ ئەکـەم. ئەگـەر نـەمتوانی بەسـەرتاندا زاڵ بم, لەگـەڵ ئێـران ڕێـك دەکـەوم و نیـوەی (شـط العـرب)ی ئەدەمیٚ بەرامبەر بەوەی یارمەتیتان لیٚ ببڕیٚ". [٧٢]

٤- نـەبوونی سـەرکردەی لیٚ وەشـاوەو شۆڕشـگێڕ لـە سـەرکردایەتی هێزەکانـدا. جلـەوی شۆڕش تـەنیا بەدەسـت بـارزانی و چـەند کەسـانێکی بەتەمـەن و کـەم خوێنـدەواری وەك :عیسـا سـوار, عـەلی خـەلیل, عەبـدوللا

---

[٧١] د. گوینتەر دیٚشنەر: کورد, گەلی لە خشتە براوی غەدرلیٚ کراو، وەرگێڕانی: حمە کریم عارف, ١٩٩٩, هەولێر ل٢٧٠

(٧٢) نەوشیروان مستەفا ئەمین: لەکەناری دانەبەوە.. ل٢٠.

پشدەری و چەندانی تری لەم بابەتانەوە بوو. ***(ئایا مەرجە ئەوانەی دەسەلاتدارن لەنێو ی.ن.ك دا تا دووا هەناسەیان هەر دەسەلاتدار بن و کورسیەکانیان بەر نەدەن؟)***. ئەوانە ئەگەر چی کەسانی تێکۆشەرو شەڕکەری زۆر ئازاو کارامە بوون, خاوەنی ئەزموونی شەڕی چەندین ساڵەی پارتیزانی بوون. بەلام لە ئاستی شەڕی بەرەیی و تەکنیکی سەربازی نوێدا تەقەی سەریان دەهات.(٧٣) ئەمەش وای کرد لە زۆر قۆڵەوە کە پێشمەرگە تێکشکان و حکومەتی عیراق لە پێشڕەوی دابوو. حزب ناچار بوو کە هانا بۆ کادرو شارەزای ئێران بەرێ بۆ بەکارهێنانی چەکی قورس. ئەمەش کەلەپچەیەکی تر بوو کە کرایە مەچەکی بزوتنەوەکە لە لایەن رژێمی ئێرانەوە. لە کاتێکدا کە سەدان فەرماندەو خاوەن پلەی سوپایی شارەزاو کارامەو خوێندەوارو دەرچووی کۆلێژی سوپایی لە ناو شۆڕشدا هەبوو کە ریزەکانی سوپای عیراقیان بە جێ هێشتبوو, بێ ئیش و کار لەو دۆلانەدا دەخولانەوە بێ ئەوەی کارێکی فەرماندەیی هێزی پێشمەرگەییان پێ بسپێردرێت. کە ژمارەیەکی زۆر ئەفسەری پلە داری جۆراو جۆر بوو.(٧٤)

٥- چاك نەگونجاندنی جەنگی پارتیزانی و جەنگی نیزامی دژی دوژمن. هەروەها نەگونجاندنی هێرشە پارتیزانەکانیش کە دەکرانە سەر شوێنێك.(٧٥) سەرکردایەتی لەم بوارەدا باوەڕی نە بەمەو نە بە دەرس

---

(٧٣) هەڵبژاردەیەك لە نووسینەکانی شەهید ئارام, ل٢٣

(٧٤) صلاح ألخرسان:التيارات السياسية فى كردستان العراق، بيروت ٢٠٠١، ل٢١٩
.

(٧٥) يونان هرمز: ايامي في ثورة كردستان، ل٢١٤

وەرگرتن لە ئەزمونی گەلانی تر نەبووو ئەمە رای زۆربەی لێپرسراوە سەربازییەکان بوو کە سەرکردایەتی خۆی دایناوبوون و رۆشنبیرییەکی سیاسی و سەربازی کەمیان هەبوو. سەرکردایەتی نەك هەر بایەخێکی شایانی باسی بەم بابەتە نەدا بەڵکو بە پێچەوانەوە هانی پێشمەرگەکانی دەدا شەڕی بەرگری بەرەیی بکەن و هەردەم تێدەکۆشا چەکی قورس پەیدا بکات. بروو پێدانی ئەم شەڕە بەرەیی یە شۆڕشی ناچار کرد زیاترو بە شێوەیەکی سەرەکی پشت بە یارمەتی دەرەکی ببەستێ. هەروەها پێشمەرگە لە هیچ بوارێکدا هیچ جۆرە مەشقێکی بە بەردەوامی نەبووو ئەمەش وای لێ کردن شارەزای مەسەلە سەربازییە پێویستەکان نەبن و تووشی تەمبەڵی ببن و ئەرکەکانیان پێ جێبەجێ نەکرێت و کەمتر پەرۆشی کارکردن بن و توانای سەربازی شۆڕش بەم شێوەیە رووی لە کزی کردو هێزەکانی پێشمەرگە شەڕی پارتیزانیان بیردەچۆوە. بەبێ ئەوەی فێری شەڕی بەرەیی ببن، یا بتوانن بە راستی ئەنجامی بدەن.[٧٦]

(ئایا هێزی پێشمەرگەی ی.ن.ك شەڕی پارتیزانی بیرنەچۆتەوە؟ یا خود توانای شەڕی بەرەیی هەیە؟ چونکە دەبێ ئەوە بزانین ئەو پێشمەرگانەی ئێستا پێشمەرگەکانی سەردەمی شاخ نین)، واتە وای لێ هات شارەزای هیچ یەکێ لەو دوو جۆرە شەڕە نەبن و توانای سەربازی شۆڕشی بە جۆرێکی بەرچاو کەم کردەوە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە سەرکردایەتی شۆڕش لایەنی تەکنیکی زاڵ کردبوو بە سەر رۆڵی پێشمەرگەدا. بەکارهێنانی تۆپی ئێرانیەکان کارێکی خراپتری هەبوو

---

[٧٦] پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکردن): هەڵسەنگاندنی رەوش و...ل١٥

لەسەر سارد کردنەوەی پێشمەرگە کەئەو حەماسەتەی نەمێنێ لەشەڕدا.[٧٧] کەواتە بە کارهێنانی چەکی قورس لە نێوان دوو لەشکری نیزامی لەبری ئەوەی پێشمەرگە ڕۆڵی سەرەکی ببینێ کاردانەوەی خراپی هەبوو. ***(هەروەکو دووانزە ساڵی رابردوو شایەتە کە پێشمەرگە دەیکوت لەبەرامبەر دەبابەو فڕۆکەدا شەڕکردن ئاسان نییەو تێکشکاین، نمونەی ٣١ی ئاب و گەردەلولی تۆڵە لەبەرامبەر دەبابەو فڕۆکەکانی عیراق و تورکیادا روون و ئاشکران).***

لەگەل ئەو هەموو کەم و کوڕی و هۆکارە نێوخۆیی یانەشدا کەباسمان کرد پێشمەرگە شەڕێکی زۆر قارەمانانەی دەکرد, بەلاّم فاکتەرە دەرەکیەکان ئەوەندە کاریگەر بوون ئەوەندە پشتیان لە لایەن سەرکردایەتی شۆڕشەوەپێ بەستا, وایان کردبوو قەناعەتێك لە لایەن پێشمەرگەوە دروست بێ کە لەناوەوە هیچ ناکرێت بەڵکو هەموو شتێك دۆستان بۆ کوردی دەکەن. بۆ نمونە هێنانی هێزی ئێران ڕۆڵێکی زۆر خراپی گێڕا بۆ سارکردنەوەی خەڵك و پێشمەرگە، بە تەمای ئێرانیەکان وازیان لە زۆر سەرەتای پێشمەرگایەتی هێنا، ئەم سیاسەتە زۆر زەبری لە بزوتنەوەی کوردی باشوردا... بەلاّم گەورەترین زیانی ئەم دیاردەیە بۆ بزوتنەوەی کورد دوو شت بوو:

یەکەمیان: ئەوەبوو کە پێشمەرگەی کورد ئەو بڕوا بە خۆبوونەی جارانی لە خۆیدا شك نەدەبردو زیاتر چاوی لەوە بوو داخۆ تۆپە دوور هاوێژەکانی ئێران و بە گشتی ئەرتەشی شاو رژێمی شا چی دەکەن.

---

[٧٧] پارتی دیموکراتی کوردستان(سەرکردایەتی کاتی):رێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٥٥

(ئایا ئەگەر بارودۆخ بگۆڕێت پێشمەرگە خۆی بیروباوەڕی جارانی تیادا ماوە؟ یاخود زیاتر چاوی لەوەیە هاوپەیمانەکانی چی بۆ دەکەن؟ وەك لە ٣١ی ئابی ١٩٩٦دا هیچ نەکراو تا هەولێریشمان لەدەستچوو هەر چاوەڕێی هەڵمەتی فڕۆکەکانی ئەمەریکا بووین!).

دووەمیش: ئەوەبوو کاتێك رژێمی شا لە شەڕەکانیدا ببوە لایەنێکی سەرەکی, سروشتی بوو کە لە ئاشتیشدا دەبێتە لایەنیکی سەرەکی و بگرە لایەنی بڕیاردەریش.[٧٨]

رۆژنامەی (خەبات)لەژمارە(١)یسالّی ١٩٧٦دا نوسیویەتی:

"یەکێك لە هەڵەگەورەکانی شۆڕش لەوەدابوو کەلەمانگەکانی یەکەم دا پلانی بەدیلی دانەنابوو ئەگەر یارمەتی دەرەوەمان لێ بـبڕێ چی بکەین؟ لەبەر ئەوە وەستانی شەڕ لەدوای رێککەوتنی جەزائیر مەسەلەیەکی بابەتی نەبوو، بەلکو خۆیی بوو".[٧٩]

(ئایا ئەگەر بارودۆخ گۆڕا ی.ن.ك پلانی بەدیلی هەیە؟ ئەگەر حکومەتی مەرکەزی هەڵوێستی دژی هەبوو؟ ئەگەر هاوپەیمانان لەو وادەو بەڵێنانەی داویانە پاشگەز بوونەوە چ رێگەیەك بگرینە بەر؟).

[٧٨] عبداللە حسن زادە: نیو سەدە تێکۆشان، بەرگی یەکەم، ل٩٥

[٧٩] خەبات، ژمارە(١)، سالی١٩٧٦

هەواڵنامەی کتێب

دووەم: هۆکارە دەرەکیەکان

هەواڵنامەی کتێب

هەواڵنامەی کتێب

١- پەیوەندیە دەرەکیەکان

مەسعود بارزانی لەم بارەیەوەدەلێت:" دەبێ لێرەدا نەترسین و دان بەهەڵەکانماندابنێین کەلەسەر ئاستی پەیوەندیەکانی دەرەوەشدا هەڵەی زۆرمان کرد، جا چ لەژێر فشاری روداوەکان بوبێ، یابەهۆی نەزانینمانەوە، بەتایبەت لەسالآنی١٩٧٣-١٩٧٤".(٨٠)

مافی هەموو بزووتنەوەیەکی رزگاریخوازە کە لەکاتی پێویست دا پێوەندی بەدەرەوە بکات، نەك هەر ئەمە بەڵکو پێویستییەکی گرنگ و سەرەکیشە یارمەتی بۆ خۆی دابین بکات و سودی لێ وەربگرێت. بەلآم بەمەرجێك هاوسەنگیەك لە پێوەندیەکانی رابگرێت و یارمەتیە دەرەکییەکە زیان لە ستراتیژی جولآنەوەکە نەدات.

بەلآم دەبێ بزانرێ ئایا ئەو یارمەتیانە چین کە شۆڕشێك لەدەرەوە وەری دەگرێت؟ لەچ لایەك و بەچ مەرجێك؟ " ئەگەر مەرج هەبێ". شۆڕشی کوردستان توشی شەرێکی رەگەزپەرستانە بووبوو، ئاسایی بوو پێوەندی بەدرەوە بکاتو یارمەتی وەدەست بخات. بەلآم ئەنجامی پێوەندیە دەرەکیەکانی شۆڕشی کوردستان لەدواییدا لەجیاتی ئەوەی بەقازانج بۆی بگەرێتەوە بەزیان شکایەوە. ئەوەش یەك لەهۆکارەکانی هەرەس هێنانی شۆڕشەکە بوو کە دەتوانین لەم چەند خاڵەدا بیخەینە روو:

---

(٨٠) مسعود بارزانی:التقریرالسیاسی والقرارات السیاسیة والبلاغ الختامی للمؤتمر التاسع...، ل٣.

١-شۆڕش بەتەواوی پشتی بەدەرەوە "بە تایبەت بە ئێران و ئەمریکا" بەستبوو، ئەمەش سەربەخۆیی بزوتنەوەکەی لەدەست دابوو،[٨١] ***(ئایا ئێستا بەتەواوی پشتمان بەدەرەوە نەبەستووەو سەربەخۆیی بزوتنەوەکەمان لەدەست نەداوە؟)***. چونکە لە بچوکترین پێداویستییەوە تا تۆپی تەیارە شکێن دەبوایە لەئێرانەوە بێت.[٨٢] واتە یارمەتی دەرەکی ببوو بە بناغەی جوڵانەوەکە لەبری پشت بەستن بەناوەوە،[٨٣] ***(ئایا ئێستاش لە سەلکە پیازێکەوە تا گەورەترین شت لەدەرەوە نایەت؟ ئایا خۆمان چیمان هەیە؟)***. ئەمە لەکاتی شەڕدا (لەساڵی ١٩٧٤) بەئاشکرا دەرکەوت. پەیوەندی لەگەڵ ئێراندا بەکردەوە ببووە ستراتیژ، گرنگ نەبوو چی لەناو دڵدا هەیە، هەمووشتێك بەسترابووەوە بەو یارمەتییەی کەلە ئێرانەوەدەهات.[٨٤] هۆیەکەشی ئەوەبوو سەرکردایەتی بەشێوەیەکی بازرگانی بارودۆخەکەی شیدەکردەوەو قەناعەتی وابوو گەلی کورد چیتر توانای نەماوەو دەبێ هەموو شتێکی لە دەرەوە بۆ بێت. مەسەلەی پشت بەستن بە دەرەوە گەیشتە رادەیەك کەوا لایەنە یاریدەدەرەکان کاربکەنە سەر شۆڕش و بە

(٨١) یونان هرمز: ایامی في ثورة کردستان، ٢١٤

[٨٢]. مارتن ڤان برۆنەسن:ئاغاوشێخ و دەوڵەت، ب١، چ٢، ل٥٨؛ ا. کاوە: قضية كردستان الجنوبية والافاق المستقبلة، ل٨١؛ جەلال دەباغ: هۆیەکانی دارمان و پەند و تاقی کردنەوەکانی شۆڕشی ئەیلول، ل٤٨

[٨٣] مارتن ڤان برۆنەسن:ئاغاوشێخ و دەوڵت، ب١، چ٢، ل٥٧

[٨٤] پارتی دیموکراتی کوردستان(سەرکردایەتی کاتی): ڕێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٥٦

پێـی بەرژەوەنـدی خۆیـان لـە ناوچـەکەدا هـەڵس و کـەوت بکـەن. بـەبێ ئـەوەی هـیچ زامنێکـی سیاسـی بـۆ مسـۆگەر بکـەن. ***(ئایا ئێستا هیچ زامنێکی سیاسیمان مسۆگەر کردووە؟)***، ئەمەش جۆرێکە لـە نـەبوونی تێگەیشـتن و دەرك پێکردنـی سیاسـی. ئـەم بارودۆخـە رەسـەنایەتی شۆڕشـی کـەم کردەوەو وای لێ کـرد زیـاتر پشـتی بـە لایەنەدەرەکیـەکان ئەستوربێ و کاتی یارمەتیەکانی لێبڕا بشلەژێ و رێگەی خۆی ون بکات. بۆیـە تـا دەهـات وردە وردە جوڵانەوەکـە کەسـایەتی سـەربەخۆیی خـۆی لەدەست دەدا.[٨٥]

٢-سـەرکردایەتی شـۆڕش هەڵ‌ومـەرجی تـازەی نێودەولـەتان و ئـەو گۆڕانکاریانـەی بـاش هەڵنەسـەنگاندبوو کـە هاتبوونـە کایـەوە.[٨٦] لەبـەر ئـەوە رەفتـارو سیاسـەتی شـۆڕش وەك جاران مایـەوەو گۆڕانـە تازەکـانی دنیای رەچاو نەکرد، وەك قـەیرانی وزەو شـەڕی ئۆکتۆبـەری عـەرەب دژی ئیسرائیل و تەبایی نێودەولەتی لـە نێـوان رۆژهـەڵات و رۆژئاوادا. بـارزانی بە تەواوی پشتی بە ئیران و ئەمریکا بەستبوو، هـەموو لایەنـەکانی تـری پشتگوێ خستبو, لەو پشت بەستنەدا زۆر گەشبین بوو, پێی وابوو کە لە لایەن ئەو بەناودۆستانەوە زەمانـەتی دراوەتـێ. زەمانـەتێکی وەها کـە ئـەم جارەیـان دەبێتـە مایـەی چارەسـەری کێشـەی کـورد. لـەم رووەوە

(٨٥) پـارتی دیمـوکراتی کوردسـتان (کۆمیتـەی ئامـادەکردن): هەڵسـەنگاندنی رەوش و...ل٣٠

(٨٦) ا. کاوه: قضية كردستان الجنوبية والافاق المستقبلة، ل٨١

بارزانی دەیگوت: "ئێمە پشت بە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبەستین و متمانەمان پێی هەیە". [87]

بارزانی تا دەهات زیاتر خۆی یەکالا دەکردەوە لە لایەنگیری ئەمریکیەکان. لە گفتوگۆیەکی ڕۆژنامەوانیدا لە(١٩٧٣/٦/٢٢) لە گەڵ (جیم هیوا گلاندی) هەواڵدەری ڕۆژنامەی واشنتۆن پۆستدا ڕایگەیاند کە: "ئامادەیە بە ئاشکرا بلاوی بکاتەوە کە لایەنگری سیاسەتی ئەمریکیە لە ناوچەکەداو ئامادەشە بە دەوری خۆی هەڵسێ لە پارێزگاری کردنی بەرژەوەندی ئەمریکاو داکۆکی کردن لە سەری لە ناوچەکەدا, هەر لەوێدا بارزانی ئامادەیی دەربڕی کە کۆمپانیای نەوتی کەرکوك و دەرهێنانی تەسلیم بە کۆمپانیایەکی نەوتی ئەمریکی بکات". [88]

(ئایا پێتان وانیە ئێستا ڕەوشەکە خراپترە؟ پێشتر ئەگەر هۆکاری سیاسی وای کردبێ بارزانی ئامادەیی دەربڕێ کە کۆمپانیای نەوتی کەرکوك و دەرهێنانی تەسلیم بە کۆمپانیایەکی نەوتی ئەمەریکی بکات، بەلام ئێستا نەوتی کوردستان دراوە بەهەندێ کۆمپانیای گومان لێکراوی ئەوتۆ کە ئەمەریکاش ڕازی نیە!؟ ئەمەش تەنها بۆ پارەکەیە نەك بۆ کێشە سیاسییەکە. پارەکەش کەس نازانێ بۆ کێیەو دەچێتە گیرفانی کێ؟).

پێوەندی نێوان CIA و بارزانی گەیشتە ڕادەی پێکهێنانی لیژنەی پێوەندی هاوبەش کە لەلایەن بارزانیەوە نوێنەرەکانی بریتی بوون

---

[87] د. گۆینتەر دیشنەر: کورد, گەلی لە خشتە براوی غەدر لێکراو, ل٢٤٠

[88] ئیبراهیم جەلال: خاوروی کوردستان و شۆڕشی ئەیلول,ل٣٥٥

له(ئیدریس, مەسعود)ی کوڕانی بارزانی و (سامی عبدالرحمن). لەبەر ئەوەی مەسعودو ئیدریس کەسانی کەم ئەزموون بوون, وە لە گەمەی دیبلۆماسی و دەولەتان شارەزاییان نەبوو, پێیان وابوو کە ئەمریکا هاریکاریەکەی هەتا سەرەو تا سەرکەوتن پشتی کورد بەر نادات.[89] ***(ئایا ئێستاش بەهەمان شێوە نییە؟).***

بەلاَم پێوەندییەکانی ئەمریکا بە بارزانیەوە لە چوارچێوەی تاکتیك بە دەر نەبووە،[90] چونکە لە هەردوو کۆبوونەوە کەی بارزانی لە تاران کە لە مانگی ١٠/١٩٧٤ لەگەل شای ئێراندا داوای گفتوگۆی لەگەڵ سەرۆکی ئەمریکا نیکسۆن و سکرتێری دەولەتی ئەمریکی(ولیام رۆجێرس)کردبوو. بەلاَم هیچیان ئامادە نەبوون لە گەڵ بارزانی دانیشن.[91] هەروەك لە کاتی شەڕی (عەرەب-ئیسرائیل)یش لە ساڵی ١٩٧٣دا ئەم راستیە دەردەکەوێت.

بارزانی دەیویست هەڵومەرجی ئەم شەڕە بقۆزێتەوەو وەك بارودۆخێکی لە بار بەکاری بێنێ بۆ مسۆگەر کردنی پشتیوانی ئەمریکا. بۆیە لە ١٥/١٠/١٩٧٣ دا بە بروسکە داوای لە کیسنجەر کرد کە ڕای حکومەتی ئەمریکای سەبارەت بە هێرش بردنە سەر سوپای عیراق بۆ وەربگریٚ و وەلاَمی بداتەوە.[92] هەر هەمان پێشنیاریشی دا بە شای ئێران. کیسنجەر پێشنیاری بارزانی دابە نیکسۆنی سەرۆك

---

(٨٩) هەمان سەرچاوە، ل٣٥٤

(٩٠) محمد حسنین هیکل: مدافع اية الله، قصة ايران والثورة، ل ١٣٦

(٩١) ئیبراهیم جەلال: خواروی کوردستان و شۆڕشی ئەیلول, ل٣٥٥

(٩٢) محمد حسنین هیکل:الحل و الحرب، ط ٨، بيروت، ١٩٨٨،ل ١٣٩.

کۆماری ئەمریکا بە نهێنی پەیوەندی بە عیراق و ئێرانەوە کردو داوای لێکردن کە بە هەردوو لا هەولدەن ناکۆکیەکانیان نەهێلن و " ئەو شێرپەنجەش لە ناوبەرن کە سودەکەی لە پێشدا بۆ عیراق و ئینجا بۆ ئێران" دەبێت. (مەبەستی لەو شێرپەنجەیە شۆڕشی کوردو بارزانی بووە).(٩٣) لە لایەکی دیکەوە لە١٦/١٠/١٩٧٣وەلامی بارزانی دایەوە کە جارێ هێرش نەباتە سەر سوپای عیراق.(٩٤) تەنانەت کیسنجەرو شای ئێران نەیان دەویست کوردەکان سەرکەوتنی بنەبڕ بە دەست بهێنن. بەلکو سوربوون لە سەر ئەوەی جولانەوەی کورد هەر هێندەیان توانا هەبێت کە بەرگری لە خۆ بکەن و کەش و هەوای دوژمنکارانە بپارێزن و هەرهێندەیان هێز هەبێ کە بتوانن عیراقی دراوسێی ئێرانی هاوپەیمانی ئەمریکا سەرقالبکەن.(٩٥) هەلبەتە ئەم سیاسەتە بە کوردەکان نەوترا, بەلکو تاقە چالاکی دەرەوەی ئەو سەردەمەی ئەمریکاو ئێران هاندانی بەردەوامی کورد بوو.(٩٦)

کەوالەمەی کتێب

٩٨مارتن ڤان برۆنەسن:ئاغاوشێخ و دەولەت، ب١، چ٢، ل٥٧؛ ئیبراهیم جەلال: خواروی کوردستان و شۆڕشی ئەیلول، ل٣٥٩؛ امین هویدي:کیسنجر وأدارة الصراع الدولي، ل٧٧-٧٨

(٩٤) محمد حسنين هيكل:الحل و الحرب، ط ٨، بيروت، ل١٣٩، ١٩٨٨؛ مارتن ڤان برۆنەسن: ئاغاوشێخ و دەولەت، ب١، ، ل٥٧؛ امين هويدي:كيسنجر وأدارة الصراع الدولي، ل٧٧-٧٨

(٩٥) امين هويدي:كيسنجر وأدارة الصراع الدولي، ل٧٨.

(٩٦) د. گوينتەر ديشنەر: کورد گەلی لەخشتە براوی غەدر لێ کراو، ل٢٨٧

ئەوەتا کیسنجەر پەردە لە روی سیاسەتی ئەمەریکا بەرامبەر بە کورد هەڵدەماڵێت و دەنوسێت:"وڵاتە دراوسێکانی وەکو ئیران بەو مەبەستە یارمەتی کوردیان دەدا تا خۆیان لە گێچەڵی عیراق بپارێزن. بۆیە بەهیچ شێوەیەك ئامادەی ئەوە نەبوون کە دروستبونی دەوڵەتێکی کوردی لە ئامێز بگرن. بەهەمان شێوە کارگێڕێتی (نیکسن)یش هەرگیز پشتیوانی لە سەربەخۆیی کوردەکانی عیراق نەکردووە".[(٩٧)] ***(ئایا ئێستاش هەمان گەمە بەردەوام نیە؟)***

هەر کیسنجەر لە شوێنێکی تردا دەڵێت:"ئێمە زولمێکی گەورەمان لە کوردەکان کرد، لە کاتێکدا دەبوایە عیراق دژی سوریا بوەستێت، شەڕمان بە کورد راگرت و پشتمان تێکرد...".[(٩٨)]

دواتر لە راپۆرتی (پایك)یش دا هاتووە کە ئەمریکیەکان دەڵێن: "سیاسەتمان بەرامبەر بە کورد زۆر بێ ڕەوشتانە بوو، نە یارمەتیمان دان و نە لێشیان گەڕاین کێشەکانیان لەگەڵ حکومەتی عیراقدا بەگفتوگۆ چارەسەر بکەن. ئێمە هانماندان و دواتریش دەستمان لێ کردنەوەو جێمان هێشتن...".[(٩٩)]

بارزانی لە چەندین بۆنەدا گوزارشتی لەوە کردووە کە بە رادەیەك متمانەی بە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەیە کە ئەو متمانەیەی بە

---

(٩٧) هنری کیسنجەر: کارەساتی کوردەکان، وەرگێڕانی صەباحی غالب، گۆڤاری باسکار، ژمارە (٣)، سالی١٩٩٩، ل٧

(٩٨)محمد حسنين هيكل:الحل و الحرب، ل١٤٠-١٤١

(٩٩) هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٠؛ حامد محمود عيسى: المشكلة الكردية في الشرق الاوسط، ل٢٣٩

هیچ زلهێزێکی تر نیە، بۆیەشە رایگەیاندووە کە ئەگەر دۆزەکەی سەر بکەوێ، ئەوا کوردستان دەبێت بە پەنجاو یەکەمین ویلایەتی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا.[١٠٠] ***(ئەوەتا مەسعود بارزانی بەناوی سەرۆکی کوردستانەوە رای دەگەیەنێ کە ئەگەر عیراق رێکەوتننامەی ئەمنی لەگەڵ ئەمەریکا ئیمزا نەکات، ئەوا هەرێمی کوردستان دەیکات و پێشوازی لە هێزە ئەمەریکییەکان دەکات. بەلام ئاخۆ ئەمەریکا بەبێ عیراق چ حیسابێك بۆ هەرێمی کوردستان دەکات؟ ئایا ی.ن.ك هەڵوێستی لەبەرامبەر ئەمەدا چیبوو و چی دەبێت؟ ئەی مام جەلال سەۆك كۆماری عیراق نیە؟).***

بەلام دوای ئەوەی ئەمریکا پشتی لە کورد کردو هیچ کام لە گفتو بەڵێنەکانی بەجێ نەهێنا، بارزانی لەدوا دیمانەی رۆژنامەوانی خۆی لە باشوری کوردستاندا، ئاوا وەلامی رۆژنامە نوس(گوینتەر دیشنەر) دەداتەوە کە لێی پرسیوە:

–دەربارەی هەڵەیەکی گەورەی شەخصی کە خۆی کردبێتی چی بووە؟

بارزانی لە وەلامدا دەڵێت : " گەورەترین هەڵەی ژیانم ئەوەیە کە متمانەم بە ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کرد و باوەڕم بەو گفتو

---

[١٠٠] د. گوینتەر دیشنەر: کورد، گەلێکی لەخشتە براوی غەدر لێکراو، ل٢٣٩؛ شلومو نکدیمون:الموساد في العراق و دول الجوار، ل٢٩٧.

بەڵێنانە کرد کە پێیان داین". [١٠١] ***(پێتان وانیە ئەمجارە لە جیاتی ئێران و ئەمەریکا، عیراق و ئەمەریکا هەمان یاری دووبارە دەکەنەوە؟)***

لەلایەکی تریشەوە پەیمانی دۆستایەتی نێوان بەغداو مۆسکۆ ئیمزا کرابوو. لە پەیمانەکەدا هاتبوو کە عیراق چەک و جبەخانەیەکی زۆری لە سۆڤیەتەوە پێ بگات. عیراق بووبوو بە هاوپەیمانێکی بنەڕەتی بۆ سۆڤیەتیەکان لە ناوچەکەدا. [١٠٢] پێدانی چەکی زۆرو هاندانی بەغدا لە لایەن سۆڤیەتەوە, وای کرد کەهێرش بکاتە سەر کوردەکان. ئەمەش لەوە زۆرتر بوو کە هاوکاری ئێرانیەکان و ئەمریکیەکان و ئیسرائیلیەکان کە هاوکێشەکەیان راگرتبوو. [١٠٣]

سامی عبدالرحمن لەچاوپێ کەوتنێکدا دەڵێت:" تا ساڵی ١٩٧٢ سۆڤیەت یارمەتی شۆڕشی کوردستانی عیراقیان داوە، دوای ئەمە هاوکێشەکان گۆڕان و هاوپەیمانی و شتی تازە هاتنە پێشەوەو دواییش پەیوەندی لەنێوان جولانەوەی کوردی و سۆڤیەتدا پچڕاو لە ئاکامدا لەگەڵ ئۆردوگای سۆسیالیستی بە گشتی پچڕا ". [١٠٤]

---

[١٠١] د. گوینتەر دیشنەر: کورد، گەلێکی لەخشتە براوی غەدر لێکراو، ل٢٩٨-٢٩٩؛ ممتاز حیدری: کۆنگرەی ٩٠ ساڵەی لەدایك بوونی بارزانی نەمر، ل٣٢

(١٠٢) سامی شورش: تنوع الکرد في العراق، ل٢٦

[١٠٣] هنری کیسنجەر:کارەساتی کوردەکان، وەرگێڕانی صەباحی غالب، گۆڤاری باسکار- ژمارە (٣)، ساڵی١٩٩٩ ل٩

[١٠٤] چاوپێکەوتن لەگەڵ سامی عبدالرحمن، رۆژنامەی بەرەی کوردستانی، ژمارە (١٧)، شوبباتی ١٩٩٠

لەشەڕی کوردستان (١٩٧٤–١٩٧٥)دا سۆڤیەت بەهەموو جۆرە چەکێك هاوکاری عیراقی کرد. بەتایبەتی چەندان فڕۆکەی تازەی دابوو بە عیراق،[١٠٥] نەك هەر بە چەك، بگرە بە شارەزاو پسپۆری شەڕکەریش بەشداری ئەو شەڕەی کرد لەبەرژەوەندی عیراق، لەوانە: ڕۆژنامەی (ڤیگارۆ)ی فەرەنسی لە٤/٧/١٩٧٤ دا بڵاوی کردۆتەوە کە فرۆکەی (تۆبۆلۆف–٢٢) کە لە شەڕدا بەکار دێت، ئەفسەرێکی روسی بە ناوی (کۆلۆنیل ئەلیکسەندەر ڤاسیلڤ) سەرپەرشتی ئەو چەك و بۆردومانانە دەکات کە لە کوردستاندا بەکار دەهێنرێن.[١٠٦]

لەماوەی یەك ساڵی شەڕدا, ئەگەر پشتیوانیەکەی ئیران‌و ئەمریکا لە ڕووی ئیدارییەوە لە ئۆردوگاکانی ئیران‌و سەر سنورەکاندا یارمەتی شوڕشیان باش دابیٚ, ئەوا لە ڕووی سیاسی‌و سەربازییەوە کێشەی گەلی کوردیان نابوود کرد. لە بەرامبەر ئەو هەموو توانا سەربازیەی عیراق‌و ئەو هەموو هێرشە ستراتیژیانەی دەکرانە سەر ناوچە ئازاد کراوەکان, ئێران‌و ئەمریکا تەنیا چەکی تەکنیکی سەربازیان دەخستە مەیدانەوە. ئێستاش چەکی ئەوتۆیان نەدایە شۆڕش کە بتوانیٚ بنکە ئابوری‌و ئۆردوگا سەربازیە گەورەو گرانەکانی عیراق بۆردومان بکا.[١٠٧]

---

(١٠٥) مەسەلەی کورد لە رۆژنامەو گۆڤارە ئەلمانیەکاندا، گۆڤاری دەنگی کوردستانی عیراق، ژمارە(١)، ١٩٧٤، ل١٢٣

(١٠٦) کوردۆ عەلی: سۆڤیەت و بزوتنەوەی نیشتیمانیی کورد، ل١١٢؛ میرزا مەنگوڕی: بەسەرهاتی سیاسی کورد، ل٥٢٠

(١٠٧) حیکمت محمد کریم (مەلا بەختیار): شۆڕشی کوردستان‌و گۆڕانکاریەکانی سەردەم، ل٢٢٥

سەبارەت بەو سیاسەتە د. محمود عوسمان لە چاو پێکەوتنێکدا دەڵێت:

(موشی دایان)ی وەزیری بەرگری پێشووی ئیسرائیل بڕیاری دابوو ژمارەیەك دەبابەمان بداتێ. بەڵام ئێرانیەکان نەیانهێشت "بە بیانوی ئەوەی نەوەك قەوارەیەکی سەربەخۆ لە کوردستاندا رابگەینین". (١٠٨)

لە بەر ئەم هۆکارانە ئەمریکا و ئێران شۆڕشیان لە رووی سەربازیەوە خستە سەنگەری بەرگری نێگەتیڤی جەنگی بەرەیی فراوانەوە. ئەم جۆرە جەنگە بەرەییە فراوانە بۆ بزوتنەوەیەکی چەکداری پارتیزانی کە لەسەر زەمینێکی جوگرافی تەسك و لەناو میلەتێکی کەمتر لە نەتەوەی سەر دەستە, بەپشتیوانیەکی لاواز و بە مەشق و سازدانی سەربازی دواکەوتوانەوە, مەترسیەکی سەربازی روخێنەرە. (١٠٩)

ئەو پێوەندیەی کە سەرکردایەتی شۆڕش لە گەڵ دەوڵەتاندا هەیبوو بە شێوەیەکی رەسمی و لە رێگای کاری دیبلۆماتیەوە نەبوو، بەڵکو زیاتر پەیوەندیەکی موخابەراتی و ژێر بەژێر بوو. ***(ئێستاش بەهەمان شێوە نییە؟)*** لە راستیشدا دەبێ هەموو جۆرە پێوەندیەکی دبلۆماسی و سیاسی و سەربازی و ئیداری ستراتیژی بزوتنەوەی کورد لەگەڵ دەرەوەدا مۆرکراو، رونکراو، کۆنکرێت و ساغ کراو بێ، دەنا هەموو دەوڵەتێك بۆی هەیە بەئارەزوی بەرژەوەندیەکانی یاری بە پێوەندیەکە

---

(١٠٨) دیرۆکی پێوەندییەکانی کورد–ئیسرائیل لەسەر زاری د. محمود علی عوسمانەوە (چاوپێکەوتن) رۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (١٥٢٤) ١٩٩٧/١٢/٢٣

(١٠٩) حیکمت محمد کریم (مەلا بەختیار): شۆڕشی کوردستان و.... ل٢٢٥

بکا،[١١٠] هەر ئەمەش بوو وای کرد کاتێ بارودۆخەکە گۆڕاو وای خواست کە دۆستانی کورد (ئەمریکاو ئێران) وازیان لە کۆمەك و هاوکاری شۆڕشی کورد هێناو کورد لەگۆڕەپانەکەدا بەتەنیا مایەوە.

(ئایا پرسیوتانە ئێمە بەو سیاسەتەمان لە دوای پرۆسەی ئازادییەوە لەگەڵ عیراقدا چیمان دەستکەوتووە؟ جگە لە هاتنی پارەو مەعاش چیتر کراوە؟ ناوچە دابڕاوەکان گەڕاونەتەوە سەر هەرێم؟ ماددەی ١٤٠ جێبەجێ کراوە؟ زمانی کوردی بووە بەڕەسمی لە عیراقدا؟ سوپایەکی پۆشتەو پەرداخمان پێکەوە ناوە؟ دەستور جێگیر کراوەو مافەکانی کوردی تیادا دەستنیشانکراوە؟ سیاسەتمان لە کەرکوکدا سەرکەوتوو بووە؟ ئایا هەموو ئەمانە خەتاکەی هی دەسەلاتی ناوەندی بووە لە عیراقدا یان لە خۆمانە؟)

کێشەیەکی تری سەرکردایەتی شۆڕشی کورد ئەوەبوو کە سیاسەتێکی جێگیری نەبوو، لە سیاسەتی دەرەکی و کاری دبلۆماسی نێو دەوڵەتان لاوازو بێ بەرنامەبوو. بۆچونەکانی بارزانی لای نوێنەرانی دەوڵەتان یەك رەنگ و هاوئاهەنگ نەبوون، بۆنمونە: بە ئەمەریکای دەوت " ئەگەر یارمەتیم بدەن کوردستان دەکەم بە ویلایەتی پەنجاو یەکی ئەمریکاو"[١١١] و بە سۆڤیەتی دەوت: " ئەگەر یارمەتیم بدەن کوردستان ئەکەم بە قەلای کۆمۆنیزم"، بە ئێرانی دەوت: " ئێمە هەموومان لەرەگەزی ئارین "، وە بەعیراق ئەوت: " من عەبباسیم".

---

[١١٠] هەمان سەرچاوە... ل٢٣٣

(١١١) صلاح ألخرسان:التيارات السياسية فی کردستان العراق، بيروت ٢٠٠١، ل٢٢٥

بەعەرەبی ئەوت:" من موسڵمانم ئامادەم پێشمەرگە بنێرم بۆ شەڕی جوو" و بە جولەکەشی ئەوت: " کوردو جوو نەتەوەی حەزرەتی ئیبراهیمن و ئەبێ پێکەوە هاوکاری بکەن"[112]. بارزانی بەبۆچونی خۆی هەوڵی دەدا پەیوەندی بە هەموو لایەکەوە بکات و بۆ بەرژەوەندی شۆڕش ئیستیغلالیان بکات، بەلاّم ئەوان هیچ کامێکیان ئامادەنەبوون وەك پێویست بە دەنگیەوە بچن و هەوڵەکانی هەمووی بێ سود دەرچوون.

هەواڵنامەی کتێب

[112] نەوشیروان مستەفا ئەمین: پەنجەکان یەکتری دەشکێنن، ل١١٠

٢-ڕێکەوتنی جەزائیر لە (١٩٧٥/٣/٦) دا

ئەو هۆکارانەی لە پێشەوە باسمان کردن، تا ئاستێکی زۆر شۆڕشەکەیان لاواز کردبوو و بەلاڕێیان دابردبوو، بەڵام بەستنی پەیماننامەی جەزائیر زیاتر بڕستی لەشۆڕشەکە بڕیو گورزێکی کاریگەری پێگەیاندوو بزوتنەوەکە هیچی تر توانای خۆڕاگرتنی نەماو هەرەسی هێنا.

دەمێك بوو هەوڵی لێك نزیك کەوتنەوەی عیراق و ئێران دەدرا لەلایەن چەند دەوڵەتێکی دۆستی هەردوو لایانەوە بەو مەبەستەی هەردوو دەوڵەت ئاشت ببنەوەو کۆتایی بە شۆڕشی کورد بهێنرێ[١١٣]. بەڵام سەرکردایەتی بزوتنەوەی کوردی لەم ڕووەوە نوتقی لەخۆی بڕیبوو. ئاخۆ ئاگاداری هیچ کام لەم جموجۆڵانە نەبوو کە بۆ ئاشت بونەوەی عیراق و ئێران دەکرا؟ کە روون بوو ئەنجامەکەی کەنارخستن و هەرەس پێهێنانی شۆڕشی کورد بوو، یاخود سەرکردایەتی قەناعەتێکی جێگیری ئەوتۆی هەبووکە پێی وابوو ئێران و ئەمریکا دۆستی هەتا هەتایی کوردن و هەرگیز پشتی تێ ناکەن.

هەر چۆنێ بێ، لەهەردوو حاڵەت دا ئەمە ساویلکەیی سەرکردایەتی کوردی ئەو ڕۆژگارە دەگەیەنێ لەمەیدانی سیاسەتدا. ***(ئایا ئێستاش هەمان هەوڵ و کۆششی دەوڵەتە ناوچەییەکان نییە بۆ ئاشت کردنەوەو یەکگرتنەوەی عەرەب لە عیراقدا بەرامبەر بە کورد؟ ئایا ئەگەر بیری***

---

(١١٣) عدنان المفتي: الاكراد والعلاقات العربية الكردية، ل٤٧

عروبە بکەوێتەوە کارو هەموویان کاری لەسەر بکەن کورد سەرکەوتوو دەبێت لە سیاسەتەکانی لە بەغدا؟)

تەنانەت بەر لەرێکەوتنی جەزائیریش چەندین کۆبونەوە لەنێوان نوێنەرانی عیراق و ئیران کراوە، بۆ نمونە:

تورکیا بەر لە هەر لایەك هەوڵی چارەسەرکردنی کێشەکانی نێوان عیراق و ئیرانی دەدا، هەر بۆ ئەم مەبەستە لەرۆژی ١٩٧٤/٥/١٦ دا لە ئەنقەرەی پایتەختی تورکیادا کۆبونەوەیەکی سێ قۆڵی لەنێوان عیراق و ئیران و تورکیا بەسترا. لەوەزیری دەرەوەی ئیران داواکرا کە یارمەتی کوردەکانی عیراق نەدەن چونکە سەرکەوتنی کورد بۆ هەر سێ دەوڵەت کێشەیەکی گەورە دەخوڵقێنێ.[١١٤]

دوابەدوای ئەوە لە ١٢–١٨ی ئابی ١٩٧٤ دا نوێنەرانی عیراق و ئیران (سەعدون حمادی و عباس خلعتبری) وەزیرانی دەرەوەی ئەم دوو دەوڵەتە لە ئەستەمبوڵ کۆبونەوە.[١١٥] جارێکی تریش لەکۆتایی ساڵی ١٩٧٤دا تورکیا توانی نوێنەرانی عیراق و ئیران لەئەستەمبوڵ بگەیەنێتە

---

[١١٤] میرزا مەنگوری: بەسەرهاتی سیاسی کورد (دەستنوس)، ل٣٩٨

[١١٥] منوچهر پارسادۆست: ناکۆکی عیراق – ئیران، ل٥١؛ صلاح الخرسان: التیارات السیاسیه فی کوردستان العراق، ل٢٢٤؛ د. گوینتەر دیشنەر: کورد، گەلی غەدر لێکراوی لەخشتە براو، ل٢٨٩؛ پارتی دیموکراتی کوردستان (سەرکردایەتی کاتی): رێبازی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ل٥٦؛ شلومونکدیمون: الموساد في العراق و دول الجوار، ل٢٩٧

یەك و كۆبونەوەیان پێبكات.[١١٦] لەرێكەوتی ١٩٧٥/١/٦ یش شای ئێران لە عەممان لەگەڵ مەلیك حسین دا كۆبونەوە، لە١٩٧٥/١/٨یشدا چوو بۆ قاهیرەو لەگەڵ سادات دا كۆبۆوە.[١١٧] كەهەر بەمەبەستی گەیشتنی رێككەوتننامەیەك بوو لەنێوان هەردوولادا. جگە لەوانە لەماوەی ١٦-٢٠ی كانونی دووەمی ١٩٧٥دا دیسان وەزیرانی دەرەوەی عیراق و ئێران چاویان بەیەكتری كەوت.[١١٨] كیسنجەر دەڵێت: لەكۆبونەوەی ٨/ی شوباتی ١٩٧٥ دا لە زوریغ (Zurich) لە كۆتایی گەشتەكەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا شای ئێران بێ هیچ پێشەكی و ئاگادار كردنەوەیەك، پێی راگەیاندم كە بیری لەگفتوگۆ كردۆتەوە لەگەڵ (سەدام حسین)دا منیش سەرۆك فۆرد (Ford)م ئاگاداركردەوە".[١١٩]

لەرۆژی ١٩٧٥/٢/٢١ دوو نوسراوی (هەواری بومیدین) سەرۆك كۆماری جەزائیر نێردران بۆ (احمد حسن بكر) و (شا)ی ئێران. لەو نوسراوانەدا داوا لەهەردوو لایان كرا بوو كە رێك بكەون و كێشەو هەرای نێوانیان نەهێڵن.[١٢٠] هەر لەو بارەیەوە، كیسنجەر دەڵێ" شای ئێران بڕیاریدا بەشێوەیەكی دبلۆماسیانە پاشە كشە بكا.

---

[١١٦] د. جەبار قادر: چەند بابەتێكی مێژوویی، ل ٧٨؛ صلاح الخرسان: التیارات السیاسیە فی كوردستان العراق، ل٢٢٤

[١١٧] ئیبراهیم جەلال: خەواروی كوردستان و شۆرشی ئەیلول، ل ٣٩٠؛ شلومونكدیمون:الموساد فی العراق، ل٢٩٧

[١١٨] منوچهر پارسا دوست: ناكۆكی عیراق – ئیران، ل٥١.

[١١٩] هنری كیسنجەر. كارەساتی كوردەكان، گۆڤاری باسكار، ژمارە (٣)، ل٢٠

[١٢٠] میرزا مەنگوڕی: بەسەرهاتی سیاسی كورد (دەستنوس)، ل ٦٠١

لـە ١٩٧٥/٢/٢٨ دا شـای ئێـران سـەردانی قـاهیرەی کـردو لەگـەڵ سادات کۆبۆوە، گەوهەری کۆبونەوەکە لەدواییدا لەلایـەن (محمـد حسـنین هیکل)ەوە ئاشکرا کرا کە پەیوەندی بە ڕێکخستنەوەی ئێران و عیراقەوە هەبوو.[١٢١]

شـای ئێـران تامـەزرۆو پەرۆشـی هـەر جـۆرە چارەسـەرێکی سیاسـی بـوو کـە ویسـتەکانی بـەدی بێنـێ. هـەر ئـەو هۆیـەش بـوو کـە هـانی دا یارمـەتی شۆڕشـگێڕانی کـورد بـدات،[١٢٢] تـا عیراقـی دراوسـێی ناچـار بکـات مـل بـۆ داواو مەرجـەکانی کـەچ بکـات کـە بریتـی بـوون لەمانـە: چارەسـەری کێشـە سـنوریە جـۆراو جۆرەکـان، بەتایبـەتی کێشـەی (**شط العـرب**) بـەجۆرێك کـە بەرژەوەندییـە هەرێمییـەکانی شـا وەدی بێنـێ. کۆتـایی هێنـان بەهێرشـی (عەرەبسـتان) کـە عـیراق لـەپارێزگای (خوزسـتان)ەوە ئاراسـتەی دەکـرد. هـەروەها وازهێنـان لەهـەموو هەوڵەکانی دیکەی ڕوخاندنی ڕژێمی ئێران، کە عیراق یارمەتی دەدات، وەکو بلوجستان کە چەندین ساڵ بوو بوو بە بنکەی پشێوی و هەرا.[١٢٣]

بەم جـۆرە هـەموو فاکتـەرو هەلومەرجەکان خۆشبوون بـۆ ئـەوەی شا بەمەرامـەکانی خـۆی بگـات. تاقـە کۆسـپی سـەر ڕێگـە، کێشـەی کـوردی عـیراق بـوو کـە شـا یارمـەتی دەدان و لەسـەرەتادا داوای دەکـرد کـە داخوازییەکانیان جێبەجێ بکرێ و ئازادی و مافی چارەنوسی سیاسیان

---

[١٢١] ئیبراهیم جەلال: خوارووی کوردستان و شۆڕشی ئەیلول، ل ٣٨٩

[١٢٢] م. س. لازەرێف:کـورد و کوردسـتان، فاکتـەرەکانی دروسـتبونی کێشـەکە، وەرگێڕانی: د. جەبار قادر، ل٧٨-٧٩

(١٢٣) محمد حسنين هيكل: مدافع اية الله، ل١٤٢

بدرێتێ. کەچی دوایی بەو چاوە سەیری هەمان ئەو داخوازیانەی دەکرد کە خەونی سیاسیی و هیواو ئاواتی دوورن لەواقیع. جا لەبەر ئەمە هەر دەبوایە قوربانی بەکوردی عیراق بدرێ.(١٢٤)

لە ٤-٦-ئازاری ١٩٧٥ لەکۆبونەوەی سالآنەی سەرانی ئوپێك دا عیراق و ئێران (سەددام حسین) و (شا) بەناوبژیوانی (هەواری بومیدیەن)ی سەرۆك کۆماری جەزائیر بەیەك گەیەشتن بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانیان. دوای وتووێژەکان سەرانی هەردوو دەوڵەت بەیاننامەیەکی هاوبەشیان لە رۆژی ٦ی ئازاری ١٩٧٥دا بلآوکردەوە کە بەرێکەوتنی جەزائیر ناسراوە.(١٢٥)

بەپێی ماددە ئاشکراکانی رێکەوتنەکە: دەبوو هەردوو دەوڵەتی عیراق و ئێران پارێزگاری ئەمن و ئاسایشی ناوچە سنوریەکانیان بکەن و نەهێڵن هاتوچۆی قاچاغی تێدا بکرێ. و لەدژی یەکتری یارمەتی یاخیبوون و ئاژاوە نانەوەو پشێوی نەدەن. لەگەڵ یەکتری هاوکاری بکەن دژی ئەو تاقمە تێکدەرانەی کە لەیەکێك لەم دوو دەوڵەتەوە دژی دەوڵەتەکەی تر دەیانەوێ هەڵیسورێنن. ئەمانە خاڵە گرنگەکانی ماددە ئاشکراکانی رێکەوتنەکە بوون لەنێوان هەردوو دەوڵەتدا.(١٢٦)

---

(١٢٤) د. گوینتەر دیشنەر: کورد، گەلی غەدر لێ کراو لەخشتە براو، ل٢٩٠

(١٢٥) منوچهر پارسادوست: ناکوکی ئیران و عیراق – ل٥٢؛ ئیبراهیم جەلال: خوارووی کوردستان و شۆرشی ئەیلول، ل ٣٩٠

(١٢٦)د. بیجەر مانی: کوردستانی نیشتمان و کێشە لە بەڵگەنامەو هەڵوێستی نێو دەوڵەتاندا، گۆڤاری پێشکەوتن، ژ(٣)، ساڵی١٩٨٧، ل٣٤-٣٥؛ د. جەبار قادر: چەند بابەتێکی مێژوویی، ل٧٩

هەرچەندە ڕێکەوتنەکە بەرواڵەت کورت بوو، وناوی کوردی بەهیچ جۆرێك تێدا نەهاتبوو، و لەپلەی یەکەمدا دژی شۆڕشی کوردستانی عیراق بوو، کە ئەو کاتە گەیشتبووە بالاترین قۆناغی پەرەسەندنی چەندایەتی و مەترسییەکی گەورەی بۆ دەوڵەتە داگیرکەرەکانی لەناوچەکەدا پێك هێنابوو، بەلام لەراستیدا پەیمانەکە دژی هەموو نەتەوەی کوردبوو، چونکە بۆتەواو کردنی ئەم ڕێکەوتنە دوو بەندی نهێنی تریشیان خستبووە سەر:

یەکێکیان:لەهیچ هەڵو مەرجێکدا شاو ڕژێمی ئێران مافی ئۆتۆنۆمی گەلی کورد لە کوردستانی ژێر دەسەلاتی ئێراندا نەسەلمێنێ و لەمەدا حکومەتی عیراقیش پشتیوانی بکات.

دووەمیان:حکومەتەکانی ئێران و عیراق هەریەکەیان لەلای خۆیەوە هەوڵ بدات بۆ راکێشانی حکومەتی تورکیا کە بەشداریان بکات لەو سیاسەتە هاوبەشەوی دژی کورد لەناوچەکەدا.[١٢٧]

ئەم ڕێککەوتنە سەودایەکی ئێرانی عیراقی بوو لەسەر بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد، کۆبونەوەی شاو سەددام حسین لەگەڵ یەکتری و ڕێکەوتنەکەیان، بۆ بارزانی و سەرکردایەتی بزوتنەوەی کورد روداوێکی کتوپڕی چاوەڕێ نەکراوبوو. ئەوانیش وەکو خەڵکی تر لەدەزگاکانی راگەیاندنی جیهانییەوە بیستیان. بەلام بارزانی بڕوای وابوو کە ناکۆکیەکانی شاو سەددام لەوە قوڵترە بتوانن ڕێك بکەون. لەبەرئەوە ئەو هەولانەی بەهەند هەڵنە دەگرت. پشت بەستنی بارزانی بە ئەمریکا و ئێران و دواتریش هاتنەکایەی ڕێکەوتننامەی جەزائیرو یەکلایی

---

[١٢٧] یەکێتی نشتیمانی کوردستان:قیادەی موەقەتە لەچ بەرەیەکدا وەستاوە، ل٦-٧

کردنـەوەی کێشـە سـنوریەکانی نێـوان عـیراق و ئێـران و مەسـەلەی (**شـط العرب**)، هەرەسیان نزیك کردەوە.

هاوکات لەگەڵ ئیمزاکردنی ڕێکەوتنەکەدا، حکومەتی ئێران هەموو یارمەتیەکانی لە کورد بڕی و لەژێر ڕەحمەتی سوپای عیراقیدا بەجێی هێشت، پاش تێپەڕبوونی ماوەیەکی کەم شۆڕش سەرکوت کراو ئەمریکاش هەمان ڕێگەی ئێرانی گرتە بەر.[١٢٨] هەر ڕۆژێك دوای ئیمزاکردنەکە، لە(١٩٧٥/٣/٧)دەوڵەتی ئیران تۆپ و تەیارە شکێنەکان و تفاقە سەربازیەکانی سوپای خۆی بەرەو ئێران کێشایەوەو هەموویان بەبەردەم بارەگای بارزانی دا تێپەڕین و بارزانیان بێ بەرگری بەجێ هێشت. هەر ئەو کاتە فڕۆکەکانی عیراق بێ ترس کەوتنە بۆردومان کردنی گەلاڵە.[١٢٩]

دوابەدوای ئیمزاکردنی ڕێکەوتنەکە، شای ئێران داوای لە (ئەرتەشبود نەسیری)* کرد کە بارزانی بانگ بکەنە تاران، لە ١٢ی ئازاردا بارزانی لەگەڵ د. محمود عوسمان و محسن دزەیی بران بۆ دیدەنی شا. لەو دیدەنیەدا (نەسیری)ش بەشداربوو. شا بەم چەشنە ئاگاداری وەفدە کوردیەکەی کرد : ئێمە ئیختیلاف و مەشاکلی خۆمان لەگەڵ دەوڵەتی عیراق کۆتایی پێ هێناوەو دەمانەوێ لەگەڵ عیراق کە

---

[١٢٨] حنا یوسف فریج: مەسەلەی نەتەوەیی کورد لەعیراقداو... ل١٢

[١٢٩] مارتن ڤان برۆنەسن:ئاغاوشێخ ودەوڵەت، ب١، ل٥٨؛ حسین عارف: بیرەوەری ساڵێك لەتەمەن، ل١٨٨.

* ئەر تەشبود نەسیری: ئەوسا جەنەراڵێك بوو و سەرۆکی دەزگای (ساواك) بوو لەئیران.

دراوسـێمانە پەیوەندیـەکی دۆسـتانەمان هـەبێ. لـەتۆش داوا دەکـەم بەهـەموو بەرپرسـانی حزبـی و پێشـمەرگە رابگەیـەنی کـە لـەم سـەعاتەوە شەڕ لەگـەڵ سوپای عیراق تەواو بووەو کەس هەقی نیە سەر ئێشە بۆ دەوڵـەتی عـیراق ساز بکـات. ئێمـە لەمـەودوا بـەهیچ چەشـنێك یارمـەتی بەدرێـژە پێـدانی شۆڕشـی کورد ناکـەین".[130] هـەر لـەو دانیشـتنەدا شا درێـژە بەقسـەکانی دەدات و دەڵـێ: "دەوڵـەتانی عـەرەبی لـەم سـەردەمەدا بونەتـە هێزێکـی گـەورەی ئـەوتۆ لـەدنیادا کـە نـاکرێ پشـتگوێ بخـرێن. قازانجی ئێران لەوەدایە کە ناکۆکیەکانی خۆی لەگـەڵ ئـەوان بـەلادا بخات و لەگـەڵیان رێـك بکـەوێ، بـەم رێکەوتنـە ئێمـە توانیمـان ناکۆکیـەکانی خۆمـان لەگـەڵ عـیراق کـە (٤٢) سـاڵ نـەماتوانی بـوو لا بـەلای بکـەین. بـەجۆرێ بـەلای دابخـەین کـە ئێمـە دەمانویسـت. ئێـوەش خۆتـان ئازادن لەوەدا چی دەکەن:

–دێنە ئێران، وڵاتی خۆتانەو وەکو هاووڵاتی ئێران رەفتارتـان لەگـەڵ دەکەین.

–دەگەڕێنەوە عیراق، بەڵێنم لە سەددام وەرگرتوە کەستان نەکوژێ.

–درێژە بەشـەڕ دەدەن، ئارەزوی خۆتانـە، بـەڵام من ئیتر سنور لـەیار مەتیدانی جەنگ دا دائەخەم..".[131]

لە وەلامی شای ئێراندا بارزانی وتی :–

---

[130] عیسی پژمان: نهێنـی یـەکانی بەسـتنی پـەیمانی الجزائیر – ل٩١؛ چاوپێکەوتن لەگەل د. محمود عوسمان لە ٢٠٠١/٨/٢٣، لەسلێمانی.

[131] د. گوینتـەر دیشـنەر: کـورد، گـەلی غـەدر لێ کـراوی لەخشـتە بـراو، ل٢٩٤؛ چاوپێکەوتن لەگەل د. محمود عوسمان لە ٢٠٠١/٨/٢٣، لەسلێمانی.

"ئێمە میللەتی تۆین، مادەم تۆ لە ڕێکەوتنەکە رازیت و قازانجی ئێرانی تێدایە کە دایکی ئێمەشە، ئێمەش هیچمان لەسەری نیە، ئێمە لەژێر فەرمانی ئێوە داین، بلێ بمرن دەمرین و بلێ بژین، ئێمە دڵسۆزی ئێوەبوین و دڵسۆزی ئێوە دەمێنینەوە...".[132]

ڕۆژی 13/3/1975 بارزانی لەتاران گەڕایەوە، لەگەڵ کۆمیتەی سەرکردایەتیدا کۆبۆوەو ئەنجامی سەردانەکەی تاران و بینینی شای بۆ باس کردن و پێی ڕاگەیاندن کە شا چی پێ ووتوە، هەر لەو کۆبونەوەیەدا هەندێ بڕیاری گرنگ درا، گرنگترینیان درێژەدان بوو بە شۆڕش،[133] بەڵام لەهەمان کاتدا بارزانی بروسکەیەکی دابوو بەهەموو هێزەکانی پێشمەرگە کە لەسەعات یازدەی بەیانییەوە تەققە بوەستێنن.[134] شەوی 18/19-3-1975 سەرکردایەتی شۆڕش (بارزانی) لەگەڵ مەکتەبی سیاسی و کۆمیتەی سەرکردایەتی پارتی، لەکۆبونەوەیەکیاندا بڕیاریاندا کە بەردەوامبوون لەسەر شەڕکردن، لەتواناداا نەماوەو چەکدانان و تەسلیم بوون بە ئێران بۆتە ناچاریی.[135]

---

[132] نەوشیروان مستەفا ئەمین: لەکەناری دانوبەوە...ل29؛ چاوپێکەوتن لەگەل د. محمود عوسمان لە 23/8/2001، لەسلێمانی

[133] حسین عارف: بیرەوەری ساڵێك لەتەمەن، ل 199؛ حسین محمد عزیز: خولانەوە لەبازنەی بۆشدا، ل 114.

[134] میرزا مەنگوڕی: بەسەرهاتی سیاسی کورد (دەستنوس)، ل 615.

[135] کۆنگرەی 90 ساڵەی لەدایك بوونی بارزانی، ل122؛ نەوشیروان مستەفا ئەمین: لەکەناری دانوبەوە...ل30؛ حسین عارف: بیرەوەری ساڵێك لەتەمەن، ل 29؛ میرزا مەنگوڕی: بەسەرهاتی سیاسی کورد، ل 634

هەر دوای ئەوە بەرۆژێك لە ١٩٧٥/٣/٢٠ لەئێزگەی دەنگی کوردستانەوە فەرماندەی پێشمەرگە (رشید سندی) بەناوی بارزانی و شۆڕشەوە بڕیاری راگرتنی شەڕی بڵاوکردەوەو داوای لەهەموو خەڵك کرد، چەکدارو بێ چەك ئازادن تەسلیم بەعیراق ببنەوە یان بچنە ناو ئێرانەوە.[١٣٦] لە ١٩٧٥/٣/٢١ یەکەم رۆژی جەژنی نەورۆز کە پیرۆزترین رۆژی نەتەوەیی کوردە، رادیۆی دەنگی کوردستان لەجیاتی جەژنە پیرۆزە لە کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان، بێ هیچ پێشەکیو راگەیاندنێك دەنگی لێ نەهاتەوە، تەنها ئەوەی راگەیاند کە " لەبەر هۆیەکی هونەری لەسبەی شەوەوە ئێزگە لەکار دەکەوێ".[١٣٧]

بەم جۆرە شای ئێران لەرێگەی ئەو یارمەتیەوە کە پێشکەشی شۆڕشی ئەیلولی کرد، دەیویست کەڵك لەجوڵانەوەی رەواو هەقی خەڵکی کوردستانی ژێر دەسەڵاتی عیراق وەربگرێو لەدژی عیراق بیکاتە فاکتەری فشارو زۆر هێنان بۆ سەر سەددام تاکو مەبەستەکانی خۆی لەخەلیج و ئاوی (شگ العرب)و عەرەبستانو ناوچەکانی سنوری عیراقو ئێراندا بهێنێتەدی.[١٣٨] شای ئێران لەم پەیمانەدا بەمەبەستەکانی خۆی گەیشت، بۆیە ئیتر وازی لەبارزانی و جوڵانەوەی رزگاری گەلی کوردستان لە عیراق هێنا. هەر پاش ماوەیەك بەسەر

---

[١٣٦] کریس کوچیرا: مێژووی کورد لەسەدەی ١٩، ٢٠ دا ل ٥٠٧؛ ئیبراهیم جەلال: خواروی کوردستان و شۆڕشی ئەیلول، ل٣٩٦.

[١٣٧] کریس کوچیرا: مێژووی کورد لەسەدەی ١٩، ٢٠ دا، ل٥٠٧؛ حسین عارف: بیرەوەریساڵێك لەتەمەن، ل ٢١٩،

(١٣٨) محمد حسنین هیکل: مدافع اية الله، ل١٤٢

ڕێککەوتنەکەیاندا شا لە گفتوگۆیەکدا لەگەڵ ڕۆژنامەنووسی بەنێوبانگی عەرەب (محمد حسنين هيكل) دا دانی پێدانا،[139] شا بە مەبەستی خۆی گەیشت و سەری بەرژێمی عیراق دانواندو مەرجەکانی خۆی بەسەردا سەپاند. ڕژێمی بەعس چۆکی لەپێش شای ئێران دادا، لەبەرامبەر ئەمەدا، شای ئێران بارزانی لەمەیدانی شەڕو بەربەرەکانێی عیراقدا کێشایەوە دواوە.

بەم شێوەیە ڕێکەوتنامەی جەزائیرو مەیدان چۆڵکردنی سەرکردایەتی جولانەوەی چەکدارانی پارتی و دواتر ڕۆڵی هەرە خراپی بەعس و بەرنامەکەی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی. هەموو ئەمانە بەیەکەوە کۆمەڵێك فاکتەرن و هەر یەکەو بەجیا بۆ لەنێو چوون و هەرەس هێنانی شۆڕشی ئەیلول ڕۆڵێکی سەرەکییان بینی.

دووای ئەوەی ئەم بارودۆخەی شۆڕشی ئەیلول و هەرەسەکەی دەبینین و لەگەڵ بارودۆخی ئێستاماندا بەراوردی دەکەین، هەرچەندە ئێستاو ئەوسا جیاوازی زۆرە، توانای ئێستاو ئەوسا جیاوازە، بارودۆخی دەولی ئێستاو ئەو کاتە جیاوازە، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا کە بەوردی تێی دەڕوانین چیمان دێتە پێش چاو؟ ئاخۆ داهاتووی کوردستان بەگشتی و یەکێتیی نیشتیمانی کوردستان بەتایبەتی چۆن دەبینن؟ ئایا پێتان وایە ئەو پەرش وبڵاوی و ململانێ توندەی لەنێوان باڵە جیاجیاکانی نێو یەکێتیدا هەیە لەبەرژەوەندی کێدایە؟ کێ قازانجی لێدەکات؟ تصعيد کردنی بارودۆخەکە لە خزمەتی کێدایە؟ چارە چییە؟

---

[139] جەمال نەبەز: ئێستەو پاشەڕۆژی کورد...ل٢٠

هەروا بمێنێ و بەهێواشی بەرەو پوکانەوەو هەڵوەشانەوە بچین؟ یاخود لێبوردەیی و وازهێنان لە هەندێ لە بەرژەوەندییە تایبەتییەکان لە پێناو سەربەرزیی و بەهێزی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان؟

ئێمە دەبێت باوەڕمان بە مێژوو هەبێت و پەندی لێ وەرگرین. (ی.ن.ك) لە سەردەمێکدا دروستبووە کە سەردەمی نائومێدی و رەشبینی تێکۆشەران و لەخۆبایی بوونی دوژمنان بووەو جیایە لەهەموو حیزبەکانی تر. کاتێ (ی.ن.ك) چووە کۆڕی خەباتەوە سەدام حسێن دەیووت:" جەلال ئەگەر دارخورما لەسەر سەری بڕوێت ناتوانێ جارێکی تر دوو چەکدار بەرێتەوە شاخەکان"، بەلام مێژوو سەلماندی، هەڤاڵ مام جەلال نەك دارخورما لەسەر سەری نەڕوا، بەڵکو بەهەزاران تێکۆشەری رێبازی کوردایەتی لە چوارچێوەی (ی.ن.ك)دا کۆکردەوەو بەرەو کۆڕی تێکۆشانی رزگاریخوازی بردنی و سەرکەوتنیشی بەدەستهێنا، هەر لەسایەی خوێنی گەشی ئەم شەهیدانە بوو، مام جەلال بوو بەسەرکۆماری عیراق و سەدام حوسێنیش لەسەردەمی ئەودا لەسێدارە درا، ئەمەیە حوکمی مێژوو کە دەبێ باوەڕمان پێی هەبێ، ئەگەرنا بڕیاری خۆیمان بەسەردا دەسەپێنێ و روحمیش بەکەسمان ناکات.

(ی.ن.ك) لەتەمەنی خۆیدا گەلێ نەهامەتی بەسەر هاتووە، گەلێ گورزی کوشندەی بەرکەوتووە، هەندێکی لەلایەن داگیرکەران و هەندێکی لەلایەن حیزبە ڕکابەرەکانی لە کوردستانداو هەندێکی تریشی لەلایەن خودی ئەندامەکانی خۆیەوە بووە. ئەگەر سەیرێکی ئەم رابردووە بکەین دەبینین یەکەم کارەسات کە بەسەری هاتبێ دەسگیر کردنی

سەرکردایەتی ناوەوەی ولات بوو لە ساڵی ١٩٧٥دا کە شیهابی شێخ نـــوری و هاوڕێکـــانی لەلایـــەن ڕژێمـــی بەعســـەوە ســـاڵی ١٩٧٦ لەسێدارەدران و هەڤاڵەکانی تریش سالانێك لە زینداندا مانەوە، بەلام یەکێتی نەکەوت. دووەم کارەساتێ کە ڕووبەڕووی (ی.ن.ك) بووبێتەوە لێدان و ئیبادە کردنی یەکەم دەستەی چەکداری بوو کە شەهید ئیبراهیم عەزۆ سەرپەرشتی دەکـردن و بەمەبەستی دەستپێکردنەوەی شۆڕش گەڕانـەوە کوردسـتان بـەلام هـەموویان کـوژران و دەسگیرکران، کەچـی یەکێتی نـەکەوت. سێیەمیان کارەساتی هـەکاری بـوو سالی ١٩٧٨ کـە تیایدا بەسەدان پێشمەرگەی یەکێتی گیران و کوژران و تەسلیم کرانەوەو هێـــزی پێشـــمەرگەی یـــەکێتی بـــەرەو لاوازی چـــوو و چـــەند سەرکردەیەکیشی گولله باران کران، بەلام یەکێتی تەواو نەبوو. چوارەم گـورز کـە بـەر یـەکێتی کـەوتێ جیابوونـەوەی بەشـی هـەرەزۆری بزوتنەوەی سۆسیالیستی کوردستان بوو لێی، کە دوواتر (حسك)ی لێ درووست بوو و بوو بە یەکێك لە رکابەرەکانی (ی.ن.ك) لە کوردستاندا، بەلام یەکێتی هەڵنەوەشایەوە. پێنجەم گورز کە بەر یەکێتی کەوت ئەو پەشـێویەبوو کـە لەسـەروبەندی گفتوگـۆی ١٩٨٤ دا کۆمـەڵێك کـادیر بەناوی (ئالای شۆڕش)ەوە جیابوونەوە، بەلام یەکێتی هەر وەکو خۆی مایەوەو سەرەنجام ئالای شۆڕشیش گەڕایەوە نێو یەکێتی. شەشەم گـورز کـە بـەر یەکێتی کەوتێ کارەساتی ٣١ی ئابی ١٩٩٦ بوو کە (ی.ن.ك) زیانێکی زۆر گەورەی لێ کرد، ناوچەیەکی زۆری نفوزی خۆی لەدەستدا، بـەلام دیسـانەوە هەڵسایەوە. ئێسـتاش کارەساتێکی تـر بەڕێوەیە، ئەو پەشێوییە نێو خۆییە، ئەگەر بەری پێنەگیرێت لەهەموان

هەواڵنامەی کتێب

خراپتر دەبێت. ئەو هەموو کارەساتەی باسمان کردن زیانی گەورەیان لە (ی.ن.ك)دا، هەر یەکێکیان تا ئاستێك بوونە مایەی لاوازبوونی، بەلام هیچ کامیان نەیانتوانی یەکێتی لەنێو ببەن و یەکێتی لەنێو نەچوو، بەڵکو ڕۆژ لەدوای ڕۆژ بەهێزتر دەبوو. هەرکەس و دەستەیەکیش لە یەکێتی جیابوو بێتەوە سەرکەوتوو نەبووەو نەیتووانیوە ئەو بەرنامانەی دایناوە جێبەجێیان بکات و شکستی هێناوە، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر (ی.ن.ك) خۆی چاك نەکات ئەمجارە گورزەکە لەهەموو جارەکان کوشندەتر دەبێت. بۆیە دەکرێت بڵێین پێویستە لەسەر هەموومان یەکدەست بین لەپێناو نەمانی گەندەڵی.. توندو تۆڵکردنی ڕێکخستنەکان...دانانی کەسانی شیاو لەشوێنی شیاو... کارکردن بە پەیرەو و پرۆگرام... شەفافیەت لە داموو دەزگاکاندا... و سەرکردایەتی بەکۆمەل، بەسیستەم کردنی دامو دەزگاکانی یەکێتی و بەرنامەی کارەکانی، لەپێناو نەهێشتنی چەمکی ئێمەو ئەوان، بۆ ئەوەی هەموومان بەیەکەوە یەکێتی بین، لەپێناو نەهێشتنی چەمکی کەمینەو زۆرینە، تاهەمووومان زۆرینە بین و یەکدەست یەکێتی بین، لەپێناو چاککردنی یەکێتی نیشتیمانی کوردستاندا، بۆ ئەوەی مێژوو دووبارە نەبێتەوە.

کەوالەمەی کتێب

لیستی سەرچاوەکان

کتێب بەزمانی کوردی:

١. ئۆرخانی غالب: شۆڕشی ئەیلول و ڕۆژگاری دوای هەرەس، چ١، ١٩٩٠، لندن.

٢. ئەرسەلان بایز: ڕاگەیاندنی شۆڕش و بزوتنەوەی شیعری کوردی (١٩٧٥-١٩٩١) ، چاپخانەی ڕوون، سلێمانی، ٢٠٠١.

٣. ئیبراهیم جەلال: خواروی کوردستان و شۆڕشی ئەیلول، چ٣, ١٩٩٩, سلێمانی.

٤. پارتی دیموکراتی کوردستان (کۆمیتەی ئامادەکردن): هەڵسەنگاندنی ڕەوش و هەرەسهێنانی شۆڕشی کورد (دەرس و پەندەکان)، چ٢، سلێمانی، ١٩٩٨.

٥. پارتی دیموکراتی کوردستان (سەرکردایەتی کاتی):ڕێبازی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، ڕاپۆرتی سیاسی سەرکردایەتی کاتی پارتی دیموکراتی کوردستان کە لەلایەن کۆنفرانسی پارتییەوە لە (١١-١٥)ی ئابی ١٩٧٦ ەوە پەسەند کراوە..

٦. جەمال نەبەز: ئێستەو پاشەڕۆژی نەتەوەی کورد لەبەرگڕی ئاگری جەنگی عێراق وئێراندا, ستۆکهۆڵم,١٩٨٩.

٧. حەمەی فەرەج هەڵەبجەیی: لەشنرویۆوە بۆستۆکهۆڵم, چەند لاپەڕەیەك لە بیرەوەریەکانم لەشۆڕشی ئەیلول و شۆڕشی نوێی گەلی کوردستاندا، سلێمانی, ٢٠٠٠ .

٨. حزبی بەعسی عەرەبی سۆسیالست: ڕاپۆرتی ناوەندی نۆیەم کۆنگرەی هەرێمانە, حوزەیرانی ١٩٨٢، بغداد، ١٩٨٣.

٩. حسین عارف: بیرەوەری ساڵێك لەتەمەن ١٩٧٤/٣/٢٨بۆ ١٩٧٥/٣/٢٧ چ ١, ١٩٩٩, سلێمانی.

١٠. حسین محەمەد عەزیز: پێنج کاتژمێر لەگەڵ ئیبراهیم ئەحمەددا, چ١, , چاپخانەی باران، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٥.

١١. حسین محەمەد عەزیز: خولانەوە لەبازنەی بۆشدا, دەقی چاوپێکەوتن لەگەڵ جرجیس فتح الله چاپی یەکەم, ١٩٩٧, سوید.

١٢. حیکمەت محمد کریم (مەلابەختیار): شۆڕشی کوردستان و گۆڕانکاریەکانی سەردەم, چ٣، ١٩٩٤, هەولێر.

١٣. د. جەبار قادر: چەند بابەتێکی مێژووی کورد، سلێمانی، ١٩٩٩.

١٤. د. گوینتەر دێشنەر: کورد, گەلی لە خشتە براوی غەدرلێ کراو، وەرگێڕانی:حمە کریم عارف، هەولێر, ١٩٩٩.

١٥. ژیدار چالیاند: گەلێکی پەژموردەو نیشتیمانێکی پەرت، وەرگێڕانی م.گۆمەیی، سوید، ١٩٩٨.

١٦. ڕێباز: قەندیل بەغدای هەژاند، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر، ١٩٩٣.

١٧. سەرهەڵدان و تێکشکانی شۆڕشی ئەیلول لەکوردستانی عیراق، لەبڵاوکراوەکانی حزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران.

١٨. عبدالله حسن زادە: نیو سەدە تێکۆشان، بەرگی یەکەم.

١٩. عیسی پژمان: نهێنی بەستنی پەیمانی١٩٧٥ی ئەلجزائیر لە ئەرشیفی تەواونهێنی ساواك، وەرگێڕان: ناسرئیبراهیمی سوئید,١٩٩٧.

٢٠. کریس کوچیرا:مێژووی کورد لەسەدەی ١٩، ٢٠ دا، وەرگێڕانی محمد ریانی، تاران، ١٣٦٩ هەتاوی.

٢١. کوردۆ عەلی: سۆڤیەت و بزوتنەوەی نیشتیمانیی کورد.

٢٢. م. س. لازەریێف:کورد و کوردستان، فاکتەرەکانی دروستبونی کێشەکە، وەرگێڕانی جەبار قادر، سلێمانی، ٢٠٠٠.

٢٣. مارتن ڤان برۆنەسن: ئاغا و شێخ و دەوڵەت، وەرگێڕانی کوردۆ، ب١، چ٢، سلێمانی.

٢٤. منوچهر پارسادۆست: ناکۆکی ئیران-عێراق, وەرگێڕانی محسن علی، سلێمانی، ١٩٩٥.

٢٥. مومتاز حیدری و نەژاد عزیز سورمێ: کۆنگرەی ٩٠ساڵەی لەدایك بوونی بارزانیی نەمر، سەلاحەددین١٩٩٣/٩/١٤١٧، کوردستان، ١٩٩٧، چاپی یەکەم.

٢٦. میرزا مەنگوڕی: بەسەرهاتی سیاسی کورد (دەستنوس) .

٢٧. نەوشیروان مستەفا ئەمین: پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن چ٣، ١٩٩٨، سلێمانی.

٢٨. نەوشیروان مستەفا ئەمین: لەکەناری دانوبەوە بۆ خڕی ناوزەنگ, دیوی ناوەوەی ڕووداوەکانی کوردستانی عێراق ١٩٧٥-١٩٧٨. چ٢, ١٩٩٧, سلێمانی, چاپخانەی زانکۆی سلێمانی.

٢٩. هەڵبژاردەیەك لەنوسینەکانی شەهید ئارام، ب١، لەبڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان، ١٩٨٠.

٣٠. یەکێتی نشتیمانی کوردستان: قیادەی موەقەتە لەچ بەرەیەکدا وەستاوە؟ چ٢، چاپخانەی شەهید ئیبراهیم عەزۆ، ١٩٨٣.

گۆڤارەکان:

٣١. جەلال دەباغ: هۆیەکانی داڕمان و پەند وتاقی کردنەوەکانی شۆڕشی ئەیلول، گۆڤاری هەڵوێست، ژمارە (٢)، ساڵی١٩٨٧، لەندەن.

٣٢. هنری کیسنجەر: کارەساتی کوردەکان، وەرگێڕانی صەباحی غالب، گۆڤاری باسکار، ژمارە (٣)، ساڵی١٩٩٩.

٣٣. مەسەلەی کورد لە رۆژنامەو گۆڤارە ئەلمانیەکاندا، گۆڤاری دەنگی کوردستانی عیراق، ژمارە(١)، ١٩٧٤.

٣٤. عومەری سەید عەلی: هەندێ لایەن و رەوتی مێژوویی و سەرەتایی دامەزراندنی ی. ن. ك، گۆڤاری رێبازی نوێ، ژمارە(١٩) .

٣٥. د. بیجەر مانی: کوردستانی نیشتمان و کێشە لە بەڵگەنامەو هەڵوێستی نێو دەوڵەتاندا، گۆڤاری پێشکەوتن، ژ(٣)، ساڵی١٩٨٧.

رۆژنامەکان:

٣٦. محمد رەنجاو: شەهید سەیدا صالح یوسفی...رابەرێکی نوێی تێکۆشان، رۆژنامەی کوردستانی نوێ, ژمارە(٤٢١)٢٥/٦/١٩٩٣.

٣٧. چاوپێکەوتن لەگەل د. محمود عوسمان لە ٢٣/٨/٢٠٠١، لەسلێمانی.

٣٨. چاوپێکەوتن لەگەڵ سامی عبدالرحمن، رۆژنامەی بەرەی کوردستانی، ژمارە(١٧)، شوباتی ١٩٩٠.

٣٩. چاوپێکەوتن لەگەڵ مام جەلال، کوردستانی نوێ، ژمارە(١٢٩٨)، ٢/٦/١٩٩٦

٤٠. دیرۆکی پێوەندییەکانی کورد–ئیسرائیل لەسەر زاری د. محمود عوسمانەوە (چاوپێکەوتن) رۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (١٥٢٤) ٢٣/١٢/١٩٩٧

٤١. خەبات، ژمارە(١)، ساڵی١٩٧٦.

هەواڵنامەی کتێب

بەزمانی عەرەبی:

٤٢. ا.كاوة:قضية كردستان الجنوبية والافاق المستقبلة، ط١، العراق، ١٩٩٠.

٤٣. امين هويدي:كيسنجر وأدارة الصراع الدولي، ط٢، قاهرة، ١٩٨٦.

٤٤. حامد محمود عيسى: المشكلة الكردية في الشرق الاوسط منذ بدايتها حتى سنة ١٩٩١، قاهرة، ١٩٩٢.

٤٥. حبيب محمد كريم:تأريخ الحزب الديمقراطى الكردستانى–العراق، دهوك، ١٩٩٨.

٤٦. سامى شورش: تنوع الكرد في العراق، اربيل، ٢٠٠٠.

٤٧. سعد البزاز:الاكراد فى المسألة العراقية، ١٩٩٦، عمان.

٤٨. شلومونكديمون:الموساد في العراق و دول الجوار، بيروت، ١٩٩٨.

٤٩. صلاح الخرسان: التيارات السياسية في كوردستان العراق، بيروت، ٢٠٠١.

٥٠. عدنان المفتي: الاكراد والعلاقات العربية الكردية.

٥١. عزيز محمد: تقرير ل. م للحزب الشيوعي العراقي فى المؤتمر الثالث للحزب، طريق الشعب، ١٩٧٦/٤/٩.

٥٢. مؤسسة الدرسات والابحاث:الصراع العربى الفارسى، باريس، ١٩٨١.

٥٣. محمد حسنين هيكل: مدافع اية اللة، قصة ايران والثورة، بيروت، ١٩٨٨.

٥٤. محمد حسنين هيكل:الحل و الحرب، ط ٨، بيروت، ١٩٨٨.

٥٥. مسعود بارزانى: التقريرالسياسى والقرارات السياسية والبلاغ الختامي للمؤتمر التاسع للحزب الديمقراطي الكوردستانى–العراق، المنعقد فى تشرين الثاني عام١٩٧٩.

بەکورتی

ئەو چەند لاپەڕەیەی بەردەستتان وەك هەست کردنێك بە لێپرسراوییێتیەکی مێژوویی نوسراوە، ئێمەی کورد هەرگیز پەندمان لە مێژوو وەرنەگرتووە، وەك بەراوردێکی مێژوویی ئەو رابردووەمان خستۆتە روو، لە و فاکتەرانە دوواوین کە بوونە مایەی هەرەسهێنانی شۆڕشێکی چواردەساڵەی میللەتێکی ستەمدیدەی وەکو کورد بەدەست سیاسەتی هەڵەی سەرکردایەتیەکی بێدەسەڵاتی تەسکبینی نەشارەزا لەسیاسەتی دەولی و ناوچەیی و بێمنەت لە میللەتەکەی خۆی. ئەگەر سەیرێکی رەوشی ئەمڕۆی (ی.ن.ك) بکەین ئەوا گەلێ پرسیارمان لا دروست دەبێت و پێمان وایە ئەگەر ئەم رەوشە بەردەوام بێت ئەوا چارەنوسی ئێمەش لە چارەنوسی نەوەی پێشوو باشتر نابێت.

مەبەست لە نوسینی ئەم بابەتەدا ئامۆژگاری کردنی هیچ کەسێك نیە، هیچ شتێکی تازەشمان نەووتووە، چونکە دڵنیام سەرکردایەتی (ی.ن.ك) ئەو راستیانە زۆر لە ئێمە باشتر دەزانن، بەلام ئێمە ویستوومانە تەنها وەبیریان بخەینەوە. بۆئەوەی تەفسیری خراپیش بۆ کارەکەمان نەکرێت، هەوڵمانداوە ناوی هیچ کەسێك لە بەرپرسەکانی (ی.ن.ك) نەهێنین و تەنها بەشێوەی پرسیار بابەتەکەمان خستۆتە ڕوو.

هیوادارم ئەم بابەتەم وەك هەوڵێکی دڵسۆزانە وەربگیرێت نەك هیچ مەبەستێکی تر. چونکە وەك مامۆستایەکی زانکۆو پسپۆر لەبواری مێژوودا، هەروەها وەك کادیرێکی (ی.ن.ك)، دوور لە هەر مەبەستێکی تر، بەئەرکی سەرشانی خۆم زانی وەك لێپرسراوییەتیەکی مێژوویی ئەم چەند لاپەڕەیە بنوسم.

هیوادارم هیچکام لەو پرسیارانەی کردوومانە، لەو شك و گومانانەی هەمانە، راست نەبن و بارودۆخی یەکێتی ئەوەندە باش بێت من هەڵە بم لە نوسینەکەمدا.

بەهیوای چاککردنی بارودۆخی (ی.ن.ك).

Sulaimani 2008